

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Kunstide ja tehnoloogia õpetaja õppekava

Talvi Allik

PÕHIKOOLI ÕPETAJATE ARUSAAMAD ETTEVÕTLUSPÄDEVUSE
ARENDAMISEST AINETUNDIDES

Magistritöö

Juhendaja: Andres Rõigas, MSc (geograafia), loovettevõtluse teadur

Viljandi 2025

Resümee

Põhikooli õpetajate arusaamad ettevõtluspädevuse arendamisest ainetundides. Põhikooli riikliku õppekava kohaselt on ettevõtluspädevus üldpädevus, millega tegelemine on õpetajatele kohustuslik. Magistritöö eesmärk oli uurida põhikooli õpetajate arusaamu ettevõtluspädevusest, milliseid alapädevusi ja kuidas nad õppijates kujundavad. Andmeid koguti poolstruktureeritud intervjuudega üheksalt põhikooli õpetajalt, andmeanalüüsis kasutati kvalitatiivset induktiivset ja deduktiivset sisuanalüüsi. Põhikooli õpetajad mõistsid oma rolli inspireerija, juhendaja, õppimise suunaja ja ettevõtluspädevuse arendaja rollis kahtlejana. Õppetöös käsitleti kõiki Edu ja Tegu ettevõtluspädevuse mudeli valdkondi toetava ja inspireeriva õpetamisega, kujundades õppijate iseseisvust ja vastutust praktilise, kogemuste ning seostatud õppega. Teadlikuks tööks ettevõtluspädevuse arendajana vajavad õpetajad tuge ja enesekindlust, ettevõtlusõpe peaks olema õppekava ametlik osa.

Märksõnad: ettevõtlikkus, ettevõtluspädevus, ettevõtlusõpe, ettevõtlus, põhikool

Abstract

Primary School Teachers' Perceptions of Developing Business Competency in Subject Lessons. According to the national curriculum for primary schools, business competency is a general competency that teachers are required to address. The aim of this master's thesis was to explore primary school teachers' perceptions of business competency, specifically, which sub-competencies they aim to develop and how they do so. Data were collected through semi-structured interviews with nine primary school teachers. The analysis combined qualitative inductive and deductive content analysis methods. The teachers perceived their role as inspirers, guides, facilitators of learning, and, to some extent, skeptics in the development of business competency. All areas of the Edu ja Tegu business competency model were addressed through supportive and inspiring teaching, which fostered students' independence and responsibility through practical, experience-based, and interconnected learning. To work purposefully as developers of business competency, teachers need support and confidence. Entrepreneurship education should be formally integrated into the curriculum.

Keywords: entrepreneurial mindset, business competency, entrepreneurship education, entrepreneurship, primary school

Sisukord

Sissejuhatus	4
Ettevõtluspädevuse tähtsus hariduses.....	5
Ettevõtluspädevus kui osa üldpädevustest.....	5
Ettevõtluspädevuse arendamine õppeprotsessis	6
Ettevõtluspädevuse arendamise teooria ja praktika	9
Ettevõtluspädevuse mudel ja selle komponendid.....	9
Ettevõtluspädevust arendavad meetodid	11
Metoodika.....	14
Valim.....	14
Andmekogumine	15
Andmeanalüüs	16
Tulemused	17
Põhikooli õpetajate arusaamad oma rollist ettevõtluspädevuse arendajana	17
Õppetöös arendatavad ettevõtluspädevuse alapädevused.....	19
Ettevõtluspädevuse arendamiseks kasutatavad meetodid.....	22
Arutelu.....	25
Tänuõnad	29
Autorluse kinnitus	29
Kasutatud kirjandus.....	30
Lisa 1. Ettevõtluspädevus põhikoolis- kutse uuringus osalemiseks	
Lisa 2. Intervjuu kava	
Lisa 3. Kodeerimise näide	
Lisa 4. Koodipuu	

Sissejuhatus

Ettevõtlusõpe sai olulise tähenduse, kui Euroopa Parlament ja nõukogu tõid 2006. aastal algatusvõime ja ettevõtlikkuse esile elukestva õppe võtmeoskustena, mida toetasid ka Euroopa Komisjoni suunised ettevõtliku mõtteviisi arendamiseks hariduses (Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2006; Eisenschmidt *et al.*, 2018). Eestis on ettevõtlusõpe alates 2007. aastast arenenud eraldi aine õpetamiselt ettevõtluspädevuse lõimimiseni kõikidesse õppeainetesse, et arendada õpilastes eluks vajalikke oskusi (Venesaar *et al.*, 2018).

Ettevõtluspädevus kuulub alates 2011. aastast põhikooli riikliku õppekava üldpädevuste hulka ning on keskse tähtsusega noorte ettevalmistamisel tööturule ja ühiskonnas osalemiseks (Põhikooli riiklik õppekava, 2011), sellega tegelemine on koolidele kohustuslik. Samuti on ettevõtlus muutunud Euroopa Liidus, sealhulgas Eestis, oluliseks valdkonnaks, mida nähakse ühiskonna arengu ja elukvaliteedi edendamise ning toetamise mootorina (Eisenschmidt *et al.*, 2018; Tsoli & Babalis, 2021). Siiski lubab Põhikooli riiklik õppekava (2011) ettevõtlust edendada valikainena ning lisaks võimaldab ettevõtluspädevuse arendamisel teha koostööd kooliväliste osapooltega. See tähendab, et koolidel on valikuvabadus ettevõtlusõppe korraldamisel ning puudub standardne süsteem. Lisaks eelnevale pakuvad väljakutset kaasaegsete ettevõtlusteooriate mõistmise lüngad, koolide napid vahendid, õpetajate vähene pedagoogiline ettevalmistus ning ettevõtluspädevuse ainetundidesse lõimimise keerukus (Arro *et al.*, 2018; Lackéus, 2015; Tsoli & Babalis, 2021).

Seni on uuritud ettevõtluse, kui õppeaine ja ka ettevõtlusprogrammide mõju (Elenurm *et al.*, 2020), kuid autorile teadaolevalt pole teada, kuidas põhikooli õpetajad oma ainetundides ettevõtluspädevusi kujundavad. Seepärast pühendutakse magistritöös põhikooli õpetajate võimalustele ja praktilisele ettevõtluspädevuse kujundamisele. Järgnevalt esitatakse ülevaade pädevusega seotud mõistetest ning selgitatakse ettevõtluspädevuse õppetöös edendamise võimalusi. Seejärel tutvustatakse ettevõtluspädevuse mudeli komponente ning ettevõtlikkust arendavaid meetodeid. Teooria ülevaatele järgneb uurimisprobleemi ja eesmärgi sõnastamine.

Ettevõtluspädevuse tähtsus hariduses

Ettevõtluspädevus kui osa üldpädevustest

Pädevus on konkreetsete teadmiste, oskuste ja hoiakute kombinatsioon, mis võimaldab inimesel tõhusalt toime tulla teatud valdkonnas (Lackéus, 2015; Mkonongwa, 2018). Sageli mõistetakse pädevust kompetentsuse sünonüümina, kuid see võib viidata ka õigusele midagi teha (Pedaste, 2020). Samas on pädevus rohkem kui teadmiste ja oskuste lihtne kogum, see eeldab nende kooskõla. Inimene on pädev, kui tal on lisaks teadmisele ja oskusele ka sobiv hoiak nende rakendamiseks. Oskused peavad olema aktiivsed ning neid tuleb igapäevastes olukordades rakendada, et inimene saaks oma pädevust täiel määral demonstreerida (Pedaste, 2020). Kusjuures ühiskonna jaoks on pädevus inimese tõendatud võimekus täita konkreetset rolli, funktsiooni või ülesannet, mida hinnatakse tegevuste ja tulemuste põhjal, õppija jaoks seevastu tähendab pädevus rolli, funktsiooni või ülesande täitmiseks vajalike õpiväljundite (teadmiste, oskuste ja hoiakute) olemasolu (Aarna *et al.*, 2021).

Üldpädevused hõlmavad aga aine- ja valdkonnaüleseid arusaamu, oskusi, hoiakuid ning uskumusi, peegeldavad ühiskonna väärtusi ja toetavad toimetulekut erinevates eluvaldkondades (Põhikooli riiklik õppekava, 2011; Kikas, 2015). Nende edendamine mitte ainult ei süvenda ainealaste arusaamade mõistmist, vaid soodustab ka õpilase terviklikku arengut (Kikas, 2015). Üldpädevused on kesksel kohal inimeseks ja ühiskonna liikmeks kasvamisel, need kujunevad nii õppeainete kui ka tunni- ja koolivälise tegevuse kaudu, nende arengut toetatakse ja suunatakse õpetajate, kooli ja kodu koostöös (Põhikooli riiklik õppekava, 2011). Üldpädevused on seotud ka psüühiliste protsessidega ning mõjutavad inimese tunnetust, tegutsemist ja võimet tulla toime erinevates eluvaldkondades (Kikas, 2015). Põhikooli riikliku õppekava (2011) järgi on üldpädevused, millega peavad tegelema kõik üldhariduskoolid: 1) kultuuri- ja väärtus-; 2) sotsiaalne ja kodaniku-; 3) enesemääratlus-; 4) õpi-; 5) suhtlus-; 6) matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane- ning 7) ettevõtlikkuspädevus. Seega on ettevõtluspädevus üks valdkonnaülestest oskustest, mida kõik aineõpetajad peavad oma tundides toetama (Kikas, 2015).

Ettevõtlikkus on hoiak, mida iseloomustavad loovus, uuendusmeelsus, sihikindlus, teadlik tegutsemine ja enesejuhtimine (Edu ja tegu, *s.a.*), ettevõtluspädevus on laiem mõiste, mis hõlmab lisaks hoiakule ka teadmisi ja oskusi ideede elluviimiseks ja väärtuse loomiseks, kasutades samal ajal loovust, kriitilist mõtlemist ning kohanemisvõimet kiiresti muutavas maailmas (Arro *et al.*, 2018; Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2018; Fisher & Koch, 2008; Sánchez, 2011; Tsoli & Babalis, 2021). Selle arendamine soodustab probleemilahenduse,

koostöö, eneseregulatsiooni ja arvutusliku mõtlemise oskuste omandamist, mis aitavad õpilastel teadmisi praktiliselt rakendada, luua uusi ideid ja toime tulla riskide ning ebakindlusega (Kikas, 2015; Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2018; Tsoli & Babalis, 2021). Ettevõtluspädevus on seotud vastutuse, algatusvõime ja eesmärgipärase tegutsemisega, võimaldab teha teadlikke finantsotsuseid ja kohaneda muutustega (Põhikooli riiklik õppekava, 2011; Segal *et al.*, 2005). Ühtlasi hõlmab see ka võimet motiveerida teisi, väärtustada nende ideid, suurendada empaatiat ning hoolida inimestest ja maailmast, olles samal ajal eetiline kogu protsessi vältel, mistõttu võib ettevõtluspädevust vaadelda kui eri pädevuste kogumit, mis tugineb teistele pädevustele (Eisenschmidt *et al.*, 2018; Lackéus, 2015). Tugev ettevõtluspädevus annab noortele eelise kiiresti arenevas maailmas ja valmistab neid ette edaspidises elu- ja töökeskkonnas tegutsemiseks (Arro *et al.*, 2018; Sánchez, 2011).

Ettevõtlusõpe on õpitegevus, mis 1) arendab ettevõtlikkust ning lõimitakse erinevatesse õppekava osadesse, eesmärgiga toetada õppija ettevõtlikku hoiakut ja 2) iseseisev õppeaine, mis valmistab ette ettevõtluseks, tervikliku käsitluse korral hõlmab õpe nii ettevõtte asutamist kui ka selle edasist arendamist (Arro *et al.*, 2018; Blenker *et al.*, 2012; Lackéus, 2015). Julge sotsiaalne areng, mille käigus inimesed iseseisvalt või koostöös leiavad uuendusvõimalused, mille sihipäraselt tegutsedes teostavad, luues ühtlasi sotsiaalset, kultuurilist, majanduslikku või muud laadi väärtust on ettevõtlus (Arro *et al.*, 2018). Ettevõtja on isik, kes pakub tasu eest kaupu või osutab teenuseid ning ettevõtlusega tegutsev seaduslikult registreeritud majandusüksus on ettevõtte (Äriseadustik, 2023, § 1).

Kokkuvõtvalt on pädevus teadmiste, oskuste ja hoiakute ühtne kooslus, mis võimaldab inimesel edukalt täita oma ülesandeid ning rakendada oskusi igapäevastes olukordades. Üldpädevus koondab aineülesed teadmised, oskused ja hoiakud ning toetab õpilase terviklikku arengut ja toimetulekut igapäevaelus. Ettevõtluspädevus aga aitab õpilasel arendada loovust, kriitilist mõtlemist ja kohanemisvõimet ning valmistab neid ette edukaks toimetulekuks kiiresti muutuvates oludes. Ettevõtluspädevus omandatakse ettevõtlusõppe käigus, lõimituna kõikidesse õppeainetesse ja/või eraldi õppeainena.

Ettevõtluspädevuse arendamine õppeprotsessis

Vaadates lähiajalukku näeme, et juba 1990ndatel pandi Eesti ülikoolides, kui loodi esimesed õppetoolid, kursused, programmid ja õppekavad, alus ettevõtlusharidusele (Eisenschmidt *et al.*, 2018). Oluline pöördepunkt ettevõtlusõppe arengus toimus aga 2006. aastal, kui Euroopa Parlament ja nõukogu esitasid ettepaneku, milles rõhutati elukestvas õppes võtmepädevuste ja -oskuste arendamist, algatusvõime ja ettevõtlikkus toodi esile kui võtmeoskused (Euroopa

Parlament ja Nõukogu, 2006). Samal aastal avaldas Euroopa Komisjon suunised, mis tõid esile ettevõtliku mõtteviisi tähtsuse hariduses (Eisenschmidt *et al.*, 2018). Sellest ajast alates on ettevõtlusõppest saanud Euroopa Liidus, sealhulgas Eestis, keskne tähelepanuvaldkond, mida nähakse ühiskonna arengu mootorina ja elukvaliteedi parandajana (Eisenschmidt *et al.*, 2018; Tsoli & Babalis, 2021). Kui algelt, alates 2007. aastast keskenduti Eestis ettevõtlikkuse arendamisele ettevõtlusaine kaudu, siis nüüd rõhutatakse üha enam ettevõtluspädevuse ja selle alapädevuste lõimimist õppekavadesse ning eriala- ja aineõppesse (Venesaar *et al.*, 2018). Ettevõtluspädevuse integreerimine üldharidusse aitab õpilastel arendada eluks vajalikke oskusi, nagu suhtlemisvõime, probleemide lahendamise oskus ja loovus, mis on hädavajalikud teadmispõhises ühiskonnas. Ettevõtlusõpe valmistab õpilasi ette tööturul ja kodanikuühiskonnas osalemiseks, toetab nende haridusteed ning võimaldab omandada praktilisi oskusi, mis toetavad nii isiklikku kui ka professionaalset arengut (Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2006; Lackéus, 2015; Põhikooli riiklik õppekava, 2011). Veelgi enam, ettevõtlusõpe tõstab õpilaste motivatsiooni ja kaasatust, näiteks kui nad saavad oma teadmiste põhjal luua väärtust teistele, soodustab see süvaõpet ning teadmiste praktilise sisu mõistmist (Lackéus, 2015). Alates 2011. aastast kuulub ettevõtluspädevus Põhikooli riikliku õppekava üldpädevuste hulka, rõhutades selle olulisust hariduse igal tasandil (Põhikooli riiklik õppekava, 2011).

Kuigi ettevõtluspädevus on riikliku õppekava üldpädevuste hulgas, on ettevõtlusõpe siiski koolidele vabatahtlik valikaine, mis annab neile vabaduse kohandada ja rakendada enda koostatud aineprogramme ning toetada seeläbi kooli õppekava eesmärke. Samuti lubab riiklik õppekava ettevõtluspädevuse õpetamisel teha koostööd kooliväliste partneritega (Põhikooli riiklik õppekava, 2011), näiteks kaasata ettevõtjaid. Pädevuse edendamiseks on loodud mitmeid programme, näiteks „Junior Achievement Eesti“ õpetab ettevõtlust õpilasfirma kogemuse toel (Junior Achievement Eesti, *s.a.*); „Ettevõtlik kool“ on keskendunud ettevõtliku hoiaku toetamisele (Ettevõtlik Kool, *s.a.*); „Ettevõtlusküla“ seevastu arendab majandust ja rahatarkust läbi mängu (Ettevõtlusküla, *s.a.*); ettevõtlusprogrammi „Edu ja Tegu“ algatas aga Haridus- ja Teadusministeerium eesmärgiga stimuleerida ettevõtlusõpet ja ettevõtlikkust toetavat õpikäsitlust kõigil haridustasemetel ning ühtlasi luua kvaliteetset metoodikat ja õppevara (Edu ja Tegu, *s.a.*).

Kui ettevõtlusõppe kitsas käsitus keskendub uute ettevõtete ja töökohtade loomisele (Lackéus, 2015), siis laiem käsitus hõlmab ka innovatsiooni ja võimaluste äratundmist ning soodustab aktiivsete ja väärtust loovate kodanike kujundamist, kes suudavad oma oskusi rakendada nii igapäevaelus kui ka tööturul (Arro *et al.*, 2018; Blenker *et al.*, 2012; Lackéus,

2015). Laiema käsitluse kohaselt peaks ettevõtlusõpe olema probleempõhine, õppeaineid siduv ning suunatud loovuse, praktiliste ja eluliste teadmiste arendamisele kõigil haridustasemetel (Pärna, 2016). Selline lähenemine eeldab ettevõtlusõppe integreerimist erinevatesse õppeainetesse, et toetada õppijate ettevõtlikkuse ja alapädevuste kujunemist ning soodustada nende ühiskondlikku kaasatust ja elukestvat õpet (Arro *et al.*, 2018; Blenker *et al.*, 2012; Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2018). Praktikas on ettevõtlusõpe tõhusam, kui see seotakse II ja III kooliastmes selliste õppeainetega nagu ühiskonnaõpetus, geograafia, inimeseõpetus, käsitöö, kodundus ja tehnoloogia, kuna ettevõtlus toetub paljuski just matemaatika-, geograafia- ja ajaloo teadmistele ning on tihedalt seotud karjääriõppe ja elukutsevalikuga (Alanurm *et al.*, 2018). Kuigi kõik õpilased ei saa ettevõtjateks, on oluline arendada kõigis paindlikku mõtlemist ja algatusvõimet, mis on väärtuslikud igas eluvaldkonnas (Kikas, 2015). Õppijate toetamiseks nii ühiskonnas, kui ka tööturul, on oluline arendada nende enesekindlust, refleksioonivõimet ja sotsiaalseid oskusi. Seepärast peaks ettevõtlusõpe olema eluline ning võimaldama õppijatel ise oma arengut juhtida. Õpetaja ülesandeks on innustada eksperimenteerimist, loovust, riskide võtmist, probleemide lahendamist ja vigadest õppimist (Turner & Mulholland, 2017). Õppija ja õpetaja vaheline aktiivne dialoog, ühiselt kujunev uus teadmine, koostöine õppeprotsess ning õppija arengut toetav kujundav tagasiside toetavad pädevuse omandamist (Täks *et al.*, 2014). Ettevõtlikkust edendavad õpetajad, kes tegutsevad kaasõppijatena, juhendajatena, mentoritena, inspireerijatena ja eeskujudena (Arro *et al.*, 2018).

Ettevõtlusõppe kvaliteet ja rakendamine sõltuvad lisaks riiklikule reguleerimisele ka mitmetest väljakutsetest nagu koolide piiratud ressursid, õpetajate vähene pedagoogiline ettevalmistus ja raskused ettevõtluspädevuse lõimimisel ainetundidesse (Arro *et al.*, 2018; Lackéus, 2015; Teearu, 2023). Lisaks teevad laia käsitluse rakendamise keeruliseks kaasaegsete ettevõtlusteooriate mõistmise puudujäägid, sest lähtutud on erinevatest arusaamadest ja teooriatest ning ettevõtlusõppe sisu pole haridustasemeti ühtselt määratletud (Arro *et al.*, 2018; Lackéus, 2015; Tsoli & Babalis, 2021; Venesaar *et al.*, 2018). Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 toob samuti kitsaskohana esile ettevõtlusõppe kvaliteedi ja tingimuste varieeruvuse ning rõhutab vajadust arendada ettevõtlikkuse ja ettevõtlusalase pädevuse kujundamist kõigil haridustasanditel, et kasvatada õppijate valmidust alustada oma ettevõtlustegevusega (Haridus- ja Teadusministeerium, 2021).

Lühidalt sai ettevõtlusõpe uue tähenduse, kui Euroopa Liit nimetas algatusvõime ja ettevõtlikkuse elukestvas õppes võtmeoskusteks. Kuigi ettevõtluspädevus on riikliku õppekava üldpädevuste hulgas, on ettevõtlusaine koolidele vabatahtlik. Koolid võivad ise

koostada aineprogramme ja kaasata koostööpartnereid. Ettevõtlusõppe lai vaade peab vajalikuks ühendada õpe erinevate õppeainetega, lõimimine tekitab aga raskusi, sest õpetajatel on vähene ettevalmistus ning koolidel napib ressursse.

Ettevõtluspädevuse arendamise teooria ja praktika

Ettevõtluspädevuse mudel ja selle komponendid

Õpetajate juhendamise ettevõtluspädevuse lõimimisel teevad keeruliseks erinevad arusaamad ettevõtlusest (Fayolle & Gailly, 2008). Kui lepitakse kokku ühine mudel, saavad haridussektor ja õpetajad sellest olulist kasu (Lackéus, 2015; Tsoli & Babalis, 2021). Ettevõtlust tuleb haridusse integreerida varases eas, alustada laia määratlusega, mis sobib kõigile õpilastele ja lõimida see kogu õpikavasse. Hiljem peaks olema paralleelselt vabatahtlikud ja äri-orienteeritud lähenemised kitsama määratlusega. Praktikas on aga põhikoolis ja gümnaasiumis ettevõtlusõppe piiratud, mistõttu on ülioluline arendada ettevõtluspädevuse mudelit, mis toetab ettevõtluse õpetamist igas haridusetapis (Lackéus, 2015).

Ettevõtluspädevuse paremaks mõistmiseks töötati Haridus- ja Teadusministeeriumi algatatud Edu ja Tegu programmi raames koostöös Eesti kõrgkoolidega välja ettevõtluspädevuse mudel (Edu ja Tegu, *s.a.*), selle kaudu arendatakse enam nooremale koolieale sobivaid ettevõtluspädevusi (Hiimäe-Metsara *et al.*, 2021). Siinse töö autori arvates on Eestis väljatöötatud mudel tõenäoliselt just Eesti haridus- ja kultuurikonteksti jaoks kõige sobilikum, sest arvesse on võetud kohalikke olusid, mis meie õigus-, ettevõtlus- ja ka majandusruumis valitsevad. Nimetatud mudel jaguneb nelja põhivaldkonda: enesejuhtimine, sotsiaalsete olukordade lahendamine, väärtust loov mõtlemine ja äriideede elluviimine. Lisaks sisaldab mudel 14 alapädevust, mis aitavad integreerida ettevõtlusõpet teiste õppeainetega ning pakuvad vajalikke oskusi ja teadmisi nii uute ettevõtete loomiseks kui ka olemasolevates ettevõtetes tegutsemiseks (Arro *et al.*, 2018; Edu ja Tegu, *s.a.*).

Äriideede elluviimise komponendid on ärivõimaluste tuvastamine, keskkonna analüüs ja rahandusalased teadmised (Edu ja Tegu, *s.a.*) ning kajastavad ettevõtlusõpet selle kitsas tähenduses, kus õppe käigus kavandatakse toote, teenuse või ettevõtte loomist (Venesaar *et al.*, 2018). Kuid siiski toimub ettevõtlus ainult siis, kui inimene selles aktiivselt osaleb ja äriideede elluviimise eduks on vajalikud kolm põhioskust, mis on enesejuhtimine, loov mõtlemine ja sotsiaalsete olukordade lahendamine. Äriideede edu sõltub otseselt inimese ettevõtlikkusest (Arro *et al.*, 2018).

Järgnevad mudeli valdkonnad lähtuvad laiast käsitlest.

Enesejuhtimise valdkonna alapädevused keskenduvad motivatsiooni ja eneseanalüüsiga seotud aspektidele, rõhutavad veendumust võimete arendamisesse, sisemist motivatsiooni ning oskust juhtida oma mõtteid, tegutsemist ja emotsioone (*Edu ja Tegu, s.a.*). Isiklik motivatsioon on tihedalt seotud nii pädevuste arendamise kui ka ettevõtte edukusega (Baum & Locke, 2004). Olulised alapädevused on arenguuskumus, mis hõlmab paindlikkust, eneseanalüüsi ja arendamist, raskuste nägemist võimalustena ning vigade ja pingutuste käsitlemist õppeprotsessi loomuliku osana, mis toetab oskuste ja teadmiste arengut (Blackwell *et al.*, 2007), lisaks aitab usk muutuste potentsiaali parandada nii ennast, kui ka ümbritsevat keskkonda (Sánchez, 2011); autonoomne motivatsioon, mis tähendab võimet algatada tegevusi, esitada ideid, teha otsuseid ja kanda vastutust iseseisvalt, ilma välise sunnita (Sánchez, 2011; Venesaar *et al.*, 2018); emotsioonidega toimetulek, mis hõlmab oskust märgata, mõista ja reguleerida oma emotsioone, valida sobivaid reguleerimisstrateegiaid vastavalt olukorrale ning tajuda ja mõjutada ka teiste emotsioone (Venesaar *et al.*, 2018; de Haro Rodríguez, 2024) ja metatunnetus, mis tähendab oskust jälgida ja kohandada oma tegevusi, sealhulgas mõtlemisprotsesse ja strateegiaid, et saavutada seatud eesmärgid (Arro *et al.*, 2018). Need alapädevused loovad tugeva aluse enesejuhtimise oskuste kujundamiseks ja rakendamiseks igapäeva- ja tööelus.

Sotsiaalsete olukordade lahendamisoskuse valdkond keskendub suhtlemis-, koostöö- ja initsiatiivi võtmisoskuste ning kaasamisvõime rakendamisele. Alapädevused on algatamine, suhtlemine ja koostöö (*Edu ja Tegu, s.a.*). Näiteks suutlikkus luua partnerlusi nii sõprade, kui ka vaenlastega (Fisher & Koch, 2008). Uuringud on näidanud, et sotsiaalse pädevuse rakendamine, sealhulgas suhtlus- ja koostööoskused, suurendavad ettevõtjate sotsiaalset kapitali, laiendavad nii nende sidemete ulatust kui ka mitmekesisust, mis omakorda toetab ettevõtlusvõrgustike loomist ja edasist arengut (Lans *et al.*, 2015).

Väärtust loova mõtlemise ja lahenduste leidmise valdkond tähtsustab kognitiivseid arenguid (loovust, planeerimise ja probleemide lahendamise oskust) ning võimet kriitiliselt hinnata oma otsuseid, valikuid ja lahendusi keskkonna- ja sotsiaalse jätkusuutlikkuse vaatenurgast, edendades seeläbi eetilist ning teiste ja elukeskkonnaga arvestavat käitumist (*Edu ja Tegu, s.a.*). Probleemilahendus hõlmab oskust märgata ja määratleda probleemi, esitada see selgelt, pakkuda välja lahendusi, valida nende seast sobivaim, planeerida tegevusi, rakendada lahendus ning hinnata, kas tulemused vastavad seatud eesmärgile ja kui edukalt probleem lahendati (Kikas, 2015).

Ettevõtluspädevuse arendamine on järjepidev ja terviklik protsess, mis hõlmab omavahel tihedalt seotud alapädevusi. Õppijate areng sõltub vanusest, haridustasemest ja

kogemustest, kuid kõigi pädevuste toetamine vajab teadlikku ja sihipärast lähenemist. Oluline on arendada kõiki pädevusi, mitte keskenduda vaid tugevustele (Arro *et al.*, 2018).

Ettevõtlikkuse arendamine peab algama algkoolis (Arro *et al.*, 2018; Eisenschmidt *et al.*, 2018; Lackéus, 2015), kujundamaks ettevõtlikku hoiakut peavad õpetajad arvestama õpilaste ettevõtlikkusega seotud omaduste ja eripäradega, näiteks õpilaste tugevuste ja nõrkuste märkamise aitab kavandada õppimist, mis toetab iga õppija arengut ja ettevõtlikkust (Eisenschmidt *et al.*, 2018). Lisaks tuleb õppetöö planeerimisel lähtuda õppijate varasematest kogemustest ning seada ettevõtluaspädevuse arengut suunavad eesmärgid (Arro *et al.*, 2018). Ettevõtliku hoiaku kujundamiseks vajalike alapädevuste arendamine aitab õppijatel tegutseda eesmärgipäraselt ja saavutada edu nii õpingutes kui karjääris (Venesaar *et al.*, 2018).

Ettevõtlikkuse areng eeldab õpetajate järjepidevat tuge ja läbimõeldud õppe- ning tagasisidemeetodite rakendamist kogu haridustee vältel. Õpetajad, kes mõistavad ettevõtlikkuse alapädevusi ja nende arenguloogikat, saavad paremini toetada õppijate oskuste kujunemist ja aidata neil saavutada vajalikku pädevustaset (Arro *et al.*, 2018). Seejuures on oluline seada õppetöös arengueesmärgid ja hinnata nende täitmist (Venesaar *et al.*, 2018), sest juba gümnaasiumiastmes on keeruline arendada neid alapädevusi, mille suhtes on varem kinnistunud hoiakud (Hiemäe-Metsara *et al.*, 2021). Hästi planeeritud ja teostatud ettevõtluaspädevuste võib mängida olulist rolli selles, kas noor inimene näeb ennast tulevikus potentsiaalse ettevõtjana (Raappana & Pihkala, 2024).

Eelnevat kokku võttes on ettevõtlikkuse areng pidev protsess, mis vajab sihipärast lähenemist, õpetajate tuge ja sobivaid õppe- ning tagasisidemeetodeid, et toetada õpilaste arengut ja valmistada neid ette ettevõtlikuks eluks. Isegi kui neist ei saa ettevõtjaid, on nad tänu omandatud pädevustele paremini valmis toime tulema erinevates eluolukordades.

Ettevõtluaspädevust arendavad meetodid

Õppijas ettevõtlikkuse arendamine lähtub ettevõtluaspädevuste laiast käsitlemisest, kuna ettevõtlikkus on oluline nii ettevõtjaks saamisel, kui ka igapäevaelus toimetulekul (Blenker *et al.*, 2012). Selleks on oluline kujundada õppija isiksust ja oskusi, mitte jagada vaid fakte (Jones & Matlay, 2011), samuti inspireerida, sest inspiratsioon toetab hoiakuid ja kavatsusi (Sánchez, 2011). Karismaatilise liidri rollis õpetaja, kes suudab tunnetada emotsioonide tähendust ja mõelda neist lähtuvalt ning väljendada oma entusiasmi ka sõnadeta, tugevdab õppija ettevõtlikkust ja motivatsiooni (Sánchez, 2011). Lisaks rõhutab Lackéus (2015) õpetaja rolli olla eeskuju ja eestvedaja, kes suunab õpilasi väärtust looma. Keskenduda tuleb praktilistele tegevustele, mis julgustavad initsiatiivi, katsetamist ja vigadest õppimist turvalises

keskkonnas, seeläbi tõuseb õpilaste motivatsioon, areneb kriitiline mõtlemine ning probleemilahendusoskus (Lackéus, 2015). Õpetaja tegevus peab olema teadlik, süsteemne ja järjepidev, toetama õppija arengut läbi selgelt määratletud üldpädevuste ja nende arendamise võimaluste (Teearu, 2023). Pädevusvaldkondade alapädevused tuleb integreerida õppetöösse ning suunata õppija arengut (Malleus *et al.*, 2021). Oluline on õpetada strateegiaid, arvestada õppija aktiivset rolli ning kohandada õpikeskkonda vastavalt tema tasemele (Arro *et al.*, 2018; Lackéus, 2015), sest hooliv keskkond, läbimõeldud tegevused ja suunav tagasiside toetavad ettevõtlikkust (Malleus *et al.*, 2021). Madalamatel haridustasemetel on esmatähtis tõsta õppija motivatsiooni ning usku enda võimekusse ja loovusesse, edendades samal ajal ka mõtlemis- ja sotsiaalseid oskusi, mis arenevad edasi ka kõrgematel haridustasemetel (Arro *et al.*, 2018).

Ettevõtlusõppe tõhusaimate meetodite üle on teadlaste ja õpetajate seas kestnud aktiivne arutelu, kuid üksmeelele pole seni jõutud (Eisenschmidt *et al.*, 2018; Lackéus, 2015). Levinud on siiski arusaam, et parimad tulemused saavutatakse aktiivõppe ja tegevuspõhiste lähenemiste kaudu (Arro *et al.*, 2018; Eisenschmidt *et al.*, 2018; Lackéus, 2020; Nabi *et al.*, 2017; Teearu, 2023), keskne roll on autentsel kogemusel ja reaalsusega seotud õppemeetoditel, mille kaudu lahendatakse päriselulisi ja keerukaid probleeme eesmärgiga luua uus äriiline, sotsiaalne, kultuuriline või muu väärtus (Arro *et al.*, 2018; Lackéus, 2020; Nabi *et al.*, 2017). Täks (2015) järgi on peamised ettevõtlusõpet läbivad õppemeetodid refleksioon, mis arendab eneseteadlikkust ja toetab õpieesmärkide saavutamist; meeskonnatöö, mis loob sidususe kogu õppeprotsessis ning arendab liidri- ja sotsiaalseid oskusi; probleemipõhine õpe, mis aitab mõista ettevõtlusprobleeme ja arendab loovat mõtlemist ning projektipõhine õpe, mis toetab planeerimisoskusi ja enesejuhtimist, arendab koostööpädevusi. Lackéus (2015) reastab tähtsamateks probleemi-, projekti- ja teenuspõhise õppe (teenusepõhine on kogukonnateenustega ühendatud klassiruumiõpe, nt parkide koristamine). Emotsionaalselt tähenduslikuks muudavad õppimise suhtlus välismaailmaga, koostöö meeskonnas, teistele väärtuse loomine ning väline tagasiside ja tugi (Lackéus, 2020).

Õppijates pädevuste kujundamine on pikaajaline protsess, mille juures õpetajatel puudub sageli enesekindlus (Teearu, 2023), juba õpetajaks õppija esmakoolitus peaks sisaldama ettevõtlusõpet (Tsolli & Babalis, 2021). Isegi kui õpetajad on teadlikud pädevuspõhistest meetoditest, takistab nende harv rakendamine kavandatud pädevuste arengut (Dinning, 2015; Mwakyobwe & Shawa, 2023), seetõttu on oluline pakkuda metoodilisi täiendkoolitusi ja selgeid juhiseid terminoloogia ning ootuste osas. Näiteks on oluline täiendavalt koolitada õpetajaid ja koolijuhte praktiliste meetodite rakendamisel ning viia tööle kandideerivate õpetajatega läbi praktilised intervjuud (Mwakyobwe & Shawa, 2023).

Lisaks on koolijuhtidel võtmeroll õpetajate akadeemiliste ja vaimsete pädevuste, loovuse, uuenduslikkuse ning motivatsiooni arendamisel. Nende juhitud toetav keskkond, mis ergutab ettevõtlikkust ja uuenduslikku juhtimist, on ettevõtlusõppe edendamisel kriitilise tähtsusega (Ememe *et al.*, 2013; Ruskovaara *et al.*, 2016). Koolijuhtide koolitamine on eriti oluline, kuna nende vastutus ulatub ettevõtlushariduse edendamisest organisatsioonikultuuri kujundamise, õppekava täiustamise ja koostöövõrgustike loomiseni (Ruskovaara *et al.*, 2016). Ettevõtlus peaks koolides olema ametlik õppekava osa, sest ainult koostöös koolijuhtide, õpetajate ja riiklike institutsioonidega saab tagada ettevõtlusõppe kvaliteedi ja selle mõju õpilaste ettevõtlikule käitumisele (Tsoli & Babalis, 2021).

Kokkuvõtvalt keskendub ettevõtlikkuse arendamine õppija isiksuse ja oskuste kujundamisele, motivatsiooni tõstmisele ja järjepidevale õpetaja toele (Jones & Matlay, 2011; Sánchez, 2011), ettevõtlusõppe terviklik käsitlus peab vajalikuks siduda õpe kõikide õppeainetega (Arro *et al.*, 2018; Blenker *et al.*, 2012; Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2018; Lackéus, 2015) ning selle edukaks elluviimiseks on oluline õpetajaid selgete juhistega koolitada, sest seeläbi suureneb õpetajate enesekindlus ning pädevus (Mwakyobwe & Shawa, 2023). Tänapäeva ettevõtlusteooriate tõlgendamine on raske (Arro *et al.*, 2018; Fayolle & Gailly, 2008; Lackéus, 2015; Tsoli & Babalis, 2021). Metoodika ja koolituste arendamiseks on vaja riiklikku tuge, lisaks tuleb ületada koolide ressursipiirangud ja õpetajate puudus (Teearu, 2023). Inspireeriva ja motiveeriva keskkonna loomise ning koostöövõrgustike edendamise võtmeroll on koolijuhtidel, ka nemad vajavad väljaõpet (Ememe *et al.*, 2013; Ruskovaara *et al.*, 2016), sest Põhikooli riikliku õppekava (2011) järgi on koolidel kohustus korraldada õppijates ettevõtluspädevuse, kui üldpädevuse arendamine. Kuna autorile teadaolevalt puuduvad uuringud sellest, kuidas põhikooli õpetajad oma tundides õppijates ettevõtluspädevust arendavad, on magistritöö eesmärk välja selgitada põhikooli õpetajate arusaamad oma rollist ettevõtluspädevuse arendamisel, milliseid alapädevusi ja millisel moel nad õppijates edendavad. Vastuseid otsitakse järgmistele küsimustele:

1. Kuidas määratlevad põhikooli õpetajad oma rolli ettevõtluspädevuse arendajana õppetöös?
2. Milliseid konkreetseid ettevõtluspädevuse aspekte või alapädevusi õpetajad oma õppetöös õppijates arendavad?
3. Kuidas on põhikooli õpetajad oma senistes kogemustes integreerinud ettevõtluspädevuse õppetöösse ja milliseid pedagoogilisi meetodeid nad selleks kasutavad?

Metoodika

Magistritöö eesmärgist lähtuvalt otsustati uuringu läbiviimiseks kasutada kvalitatiivset uurimismeetodit, kuna see võimaldab analüüsida ja mõista inimeste isiklikke ja sotsiaalseid kogemusi (Laherand, 2008; Õunapuu, 2014), lisaks võib Kirkman jt (2014) sõnul kogemuste kirjeldamise käigus avalduda isegi plaanitud rohkem. Samuti sobis uurimismeetod uurimisteema vähese varasema uurituse tõttu, sest kvalitatiivse uurimise eesmärk on uuritavate vaatepunktide ja kogemuste avastamine (Õunapuu, 2014).

Valim

Magistritöös kasutati eesmärgipärast valimit, mis keskendub isikutele, kes suudavad uuringu jaoks tõhusalt asjakohast teavet pakkuda (Etikan *et al.*, 2016), valimisse sobimise tingimus oli töötamine põhikooli õpetajana. Esmalt valiti võimalikud uuritavad välja uurija elukoha järgsete põhikoolide veebilehtedelt, kasutades avalikke andmeid, neile saadeti e-kiri palvega osaleda uuringus. Saadetud kirjas selgitati uuringu sisu ja eesmärki, intervjuule kuluvat aega, lisaks märgiti, et vestlus on konfidentsiaalne ning uuritavate nimede asemel kasutatakse töös pseudonüüme. Uuringus osalemise kutse on toodud lisa 1. Välja saadeti 20 kirja, vastus saadi vaid ühele kirjale. Seejärel võeti ühendust õpetajatega uurija tutvusringkonnast (12 pöördumist), nendest viis nõustus. Mitmed keeldusid intervjuus osalemast, tuues põhjenduseks sellel teemal vestlemise pädevuse puudumise. Siiski aitas mõni neist kontakti saada inimestega, kes nõustusid osalema. Viimaks postitati intervjuus osalemise üleskutse sotsiaalmeedia gruppi „käsitöö-, kodunduse ja tehnoloogia õpetajad“. Selliselt, erinevatel viisidel tegutsedes leiti üheksa põhikooli õpetajat, kes kõik töötavad erinevates koolides üle Eesti ja olid nõus uuringus osalema.

Valim moodustus üheksast põhikooli õpetajast. Valimisse kuuluvate intervjuueeritavate taustateave on esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Intervjuueeritavate taustaandmed

Pseudonüüm	Õpetamise valdkond	Tööstaaž õpetajana	Koolis ettevõtluse aine
Anu	Käsitöö, kodundus, klassijuhataja	9 aastat	5. klassis
Mare	Klassiõpetaja, klassijuhataja	35 aastat	Puudub
Tuuli	Matemaatika, majanduse alused, minifirmad, klassijuhataja	7 aastat	1. - 9. klassis
Mari	Abiõpetaja, klassijuhataja	3 aastat	Puudub

Helle	Mitme aine õpetaja, klassijuhataja	5 aastat	7. klassis
Kalle	Tehnoloogiaõpetus, ettevõtlus	6 aastat	7. klassis
Signe	Eesti keel ja kirjandus, Vene keel, rahatarkus	2 aastat	2. klassis- rahatarkus 3. klassis- rahatarkus 7. klassis- rahatarkus
Triinu	Käsitöö, kodundus, klassijuhataja	8 aastat	Puudub
Malle	Käsitöö, kodundus, klassijuhataja	46 aastat	Puudub

Valimisse kuuluvate põhikooli õpetajate keskmine tööstaž oli 13 aastat, uuringus osales kaheksa naist ja üks mees.

Andmekogumine

Andmete kogumise meetodina rakendati poolstruktureeritud intervjuud, kus uurimisküsimused on struktureeritud teemaplokkidena, mille raames vastuste saamiseks kasutatakse konkreetse teema küsimuste kogumeid ning vestluse käigus esitatavaid lisaküsimusi (DiCicco-Bloom & Crabtree, 2006; Doody & Noonan, 2013; Lagerspetz, 2023; Lepik, 2014). Kõigepealt koostati intervjuukava, mis lähtus uurimisküsimustest. Teemaplokkid moodustusid kolmest teooria põhjal tekkinud uurimisküsimusest. Alguses esitati sissejuhatavaid küsimusi uuritava töökogemuse ja ettevõtluse seoste kohta, näiteks „Millised on sinu kokkupuuted ettevõtlusega?“. Esimese teemaploki küsimused hõlmasid õpetaja arusaama oma rollist ettevõtluspädevuse arendajana, näiteks: „Kuidas sinu hinnangul noortes ettevõtlikkus kujuneb?“, teise teemaploki küsimused õppetöös arendatavaid alapädevusi, näiteks: „Milliseid ettevõtlikkust arendavaid külgi sa oma õppeaines toetad?“, kolmanda teemaploki käigus uuriti ettevõtluspädevuse õppetöösse lõimimise meetodeid, näiteks: „Kuidas sa oma igapäevases õppetöös arendad õppijate ettevõtluspädevust?“. Intervjuu kavas oli kokku 21 küsimust, millest 20 olid avatud ja nõudsid vastajatelt põhjalikumaid vastuseid. Intervjuu kava on esitatud lisas 2.

Uuringu usaldusvääruse tagamiseks viidi esmalt läbi prooviintervjuu uurijale tuttava inimesega, kes vastas valimi tingimusele. Intervjueerides kasutati ettevalmistatud intervjuukava ning testiti, kas küsimused on arusaadavad, asjakohased, suupärased, loogilises järjekorras ja kas nende abil saadakse vastused uurimisküsimustele. Lisaks andis prooviintervjuu uurijale võimaluse harjutada ja hajutada pingeid. Prooviintervjuu kestis 20 minutit, see salvestati, transkribeeriti ja kaasati uurimusse. Peale intervjuud analüüsiti tulemust, et välja selgitada kas ja mida on vaja muuta, kuid ei muudetud midagi.

Edasi viidi läbi veel kaheksa intervjuud (zoomi keskkonnas), millede keskmine pikkus oli 35 minutit. Kõikide vestluste alguses tutvustati uuritavale uurijat, uurimise eesmärki, intervjuu kestust, küsiti luba vestluse salvestamiseks, selgitati, kus saadud andmeid kasutatakse ning rõhutati konfidentsiaalsuse kindlustamise aluseid. Intervjuu lõpus pakuti uuritavale võimalust tutvuda uurimustulemustega pärast magistritöö valmimist.

Andmeanalüüs

Esimese ja kolmanda uurimisküsimuse andmeid analüüsiti induktiivse sisuanalüüsi meetodiga, sest selle protseduuri abil eristatakse intervjuudest kesksed ja uurimisküsimustega seotud relevantsete tähendused (Mayring, 2004; Elo & Kyngäs, 2008; Kalmus *et al.*, 2015). Kuna kodeerimise põhieesmärk on teksti struktureeritud osadeks jaotamine, sisu mõistmine ja süstematiseerimine (Lagerspetz, 2023; Laherand, 2008), siis loeti transkribeeritud tekst pidevalt ja hoolikalt läbi, tuvastati uurimisküsimuste seisukohast olulised üksused, tekstilõigud, sõnad või laused ning neile määrati uurimisküsimustega seotud märksõnad ehk koodid. Teise uurimisküsimuse teave analüüsiti deduktiivse sisuanalüüsiga, sest Kalmuse jt (2015) väitel pakub see meetod struktureeritumat liginemist. Analüüsis lähtuti Edu ja Tegu ettevõtluspädevuse mudelist (Edu ja Tegu, *s.a.*), uurimisandmetest otsiti mudelis esinevaid märksõnu, mille põhjal moodustati koodid ja kategooriad. Laheranna (2008) kinnitusele aitab kehtivale teooriale tugineda hoida fookust ning toetab kehtivat teoreetilist toetikkust.

Andmeanalüüsi korrektsuse huvides kasutati aja möödudes korduvkodeerimist. Kodeerimise näide asub lisas 3. Kolmandas etapis koondati analoogse tähendusega koodid kategooriatesse, näiteks kategooria „õppimise suunamine“ kujunes koodidest õpetaja valikute võimaldajana, arutelude suunajana ja toetajana. Andmeanalüüs teostati andmetöötluskeskkonnas QCAmap (Mayring, 2000).

Uurimisküsimusele õpetaja arusaam oma rollist ettevõtluspädevuse arendajana loodi neli kategooriat (inspireerimine, õppimise suunamine, juhendamine ja ettevõtluspädevuse arendaja rollis kahtlemine). Uurimisküsimusele õppetöös arendatavad ettevõtluspädevuse alapädevused saadi neli kategooriat (enesejuhtimine, sotsiaalsete olukordade lahendamine, väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine ning äriideede elluviimine) ning uurimisküsimusele ettevõtluspädevuse arendamiseks kasutatavad meetodid saadi kolm kategooriat (toetav ja inspireeriv õpetamine, iseseisvuse ja vastutuse kujundamine ning praktiline seoste ja kogemuste kaudu õppimine). Koodipuu asub lisas 4.

Intervjuude salvestised transkribeeriti automaatse veebipõhise transkribeerimisprogrammi abil, mille looja on TTÜ Küberneetika Instituudi foneetika- ja

kõrgtehnoloogia labor (Alumäe *et al.*, 2019). Helifailid kuulati peale seda veelkord üle ning täiustati transkriptsiooni. Kokku tuli transkriptsioone 91 lehekülge.

Kogu protsessi kestel lähtuti heast teadustavast (Hea Teadustava, 2017), uuritavatele kindlustati vabatahtlik osalemine, küsiti luba intervjuu salvestamiseks ja kogutud andmete lõputöös kasutamiseks, samuti garanteeriti, et uuritavate andmed jäävad konfidentsiaalseks.

Tulemused

Magistritöö eesmärk oli välja selgitada põhikooli õpetajate arusaamad oma rollist ettevõtluspädevuse arendamisel, milliseid alapädevusi ja millisel moel nad õppijates edendavad. Alljärgnevalt esitatakse tulemused, mis kujunesid välja kolme uurimusküsimusega töötamise käigus loodud kategooriate alusel. Kategooriate nimetused on tekstis esile tõstetud tumedas kirjas. Tulemuste illustreerimiseks kasutatakse intervjuudest pärit tsitaate, mis on esitatud keeleliselt muutmata kujul ja kaldkirjas, koos intervjuueeritava pseudonüümiga.

Põhikooli õpetajate arusaamad oma rollist ettevõtluspädevuse arendajana

Uurimisküsimusele „Kuidas määratlevad põhikooli õpetajad oma rolli ettevõtluspädevuse arendajana õppetöös?“ leiti andmeid analüüsid neli kategooriat: inspireerimine, õppimise suunamine, juhendamine ning ettevõtluspädevuse arendaja rollis kahtlemine.

Inspireerimine. Intervjuueeritavad tõid välja eeskujuks olemise. Leiti, et kui õpetaja ise on loominguline, ettevõtlik ja huvitav, siis see inspireerib ja motiveerib ka õpilasi tegutsema.

Aga kui sa ise oled selline, et teeme lihtsalt ära, siis ei tule ka lapsed sellega kaasa ja mõtlevad samuti, et teeme lihtsalt, et saaks ära tehtud. (Mare)

Veel leiti, et õpetaja eeskujul on võimalik muuta lausa mõtteviisi. Näiteks kui tekivad raskused, siis kritiseerimise asemel tuleb keskenduda lahenduste leidmisele ja kui seda mõtteviisi järjest tundides süvendada, siis ka õpilased võtavad selle omaks.

Õpetajad kirjeldasid oma rolli ka eestvedajana. Mainiti lausa, et niisama ei tee noored midagi, neid tuleb tegevustesse kaasamiseks tagant utsitada.

Ei, hästi palju peab ikkagi kuidagi utsitama ennem kui, kui ta tõesti ütleb, et jah, mul oli tore ja ma tahan midagi teha, niisama ei tehta mitte midagi. Et seda motivatsiooni peab hirmsasti otsima. (Mari)

Olulisena nimetati õpetaja poolse eestvedamise ja ettekannete mängulisust, eriti nooremate õppijate puhul ning õpilastelt oodatavate kirjalike tööde puhul toodi välja õpetaja väljendatud ootus lihtsa teksti asemel näha loovat lähenemist.

Mängude käigus nad on nõus registama ja ideid niimoodi genereerima. Kui sa muidu annad ülesande, et mõtle kaasa, noh, siis sul tuleb täpselt kaks-kolm vastust. Aga kui sa paned mängu käigus selle ülesande, et nüüd on vaja mängus lahendada see probleem, siis tuleb kolinal selle mõttega. Et see ikka toimib alati. (Tuuli)

Lisati ka, et mõnikord on juba huvitav teema ettevõtlikkuse käivitajaks.

Õppimise suunamine. Õpetajad leidsid, et ettevõtlikkust saab arendada õppijatele valikute võimaldamisega. Toodi välja, et kui õpilastele antakse võimalus ise valida, milliseid tegevusi nad vastavalt õpiväljunditele ellu viivad, teeb see õpetaja enda töö keerulisemaks, kuid arendab õpetajate sõnul õppijates ettevõtlikkust. Valikuvõimalusi pakutakse vastajate sõnul ka tunnivälistes tegevustes.

Aga noh, mina näiteks klassijuhatajana, mis ma olen lasknud teha teatrietenduste puhul, klassiekskursioonide puhul, et ongi nagu see, et tehke slaidid, esitus, kellel millised ideed on ja siis valime nagu nende ideedest tulenevalt, mitte ei ole, et mina, klassijuhatajana, organiseerin ära ja ütlen, et nüüd lähme. Et, et ma arvan, et see on ka midagi jälle sellist, et nad näevad, et nende panus või nende arvamus on oluline. (Tuuli)

Õpetajad näevad oma rolli ka arutelude suunajana. Selgitati, et arutelu käigus õpilased avanevad, ilmnevad huvitavad mõtted ja maailmavaated.

Aga ja me arutame asjade maksvust ja tasuvust. (Mare)

Vastajate sõnul peetakse oluliseks õpilastele kaasarääkimise võimaluse pakkumist ning ühtlasi ka väljanäitamist, et õpilaste arvamus ja tegutsemine on olulised.

Õpetajad kirjeldasid oma rolli ka lahenduste leidjana. Näidetena toodi katkist õmblusmasinat käsitöötunnis, aga ka õpilaste isiklikke muresid, kus mõnikord kaasatakse isegi psühholoog.

Kui sul on mingi probleem, räägi sellest. Ja, ja mina olen seda meelt, et istume maha, leiame lahenduse ja paneme lukku. (Malle)

Näiteks kooli või kogukonna probleemide korral lastakse õpilastel teha ettepanekuid ja kui nad näevad, et nende ettepanekute järgi on midagi tehtud, siis nad tulevad järgmiste projektidega juba lihtsamini kaasa.

Juhendamine. Õpetajad leidsid, et ettevõtlikkust saab edendada selgitaja rollis. Silmas peeti näiteks õpilastele õige terminoloogia selgitamist, näidete toomist, aga ka seda, miks midagi õppida tuleb.

Nüüd nad juba üheksandast nad saavad aru, et kavandit on vaja teha. Algul nad ei saa sellest aru, miks ma hakkan, ma hakkan lihtsalt tegema. Sul on vaja mõõta, sul on vaja teada, mida sa teed. (Triinu)

Lisati, et ka meeskonnatööd tuleb õppijatele õpetada, meelde tuletada ja alles praktika käigus, erinevate ürituste kaasabil läheb see tasapisi paremaks.

Olulise rollina töid vastajad välja suunaja rolli. Näiteks igapäevaste probleemide puhul suunatakse õpilasi hädaldamise asemel lahendusi leidma ja ka eesmärgi seadma.

Esimene asi, millega me saaks nüüd ettevõtlikkust arendada, ongi seesama, et paned mõtlema, mis on tema eesmärk ja kuidas sinna võiks jõuda. (Helle)

Õpetajad pidasid tähtsaks suunata õppijaid hakkama saama igapäevasisituatsioonides. Näiteks laseb klassijuhataja õpilasel ise oma dokumendi direktorile viia, suunab õpilast rääkima korrektses eesti keeles ja täislausetega. Nimetati ka vaidlemise asemel õpilaste suunamist argumenteerimisele, läbirääkimisele, suhtlemisele.

Uuringus osalenud õpetajad pidasid oluliseks toetaja rolli.

Lihtsalt olla toeks, aga mitte olla nagu see liider, kes ütleb, et see on see rada, mida mööda me lähme. (Helle)

Lisaks soovitakse vastajate sõnul maha võtta õpilaste hirmu eksimise eest, samuti küsida õpilaselt, kuidas õpetaja saaks aidata tal eesmärgini jõuda.

Ettevõtluspädevuse arendaja rollis kahtlemine. Intervjueeritavate hulgas oli neid, kes töid välja, et ettevõtluspädevuse arendamine on gümnaasiumi, mitte põhikooli ülesanne. Täpsustati, et põhikoolis peab õppija saama võimalikult hea hariduse ning eesmärk pole, et laps oleks kooli lõpuks tööturu või iseseisva elu jaoks valmis. Lisaks toodi välja enda teadmistes kahtlemine.

Ma tunnen ennast nii ebakindlalt sellel maastikul veel. Ma ei julge seda ettevõtlust veel nagu öeldagi. (Anu)

Täiendavalt lisati, et ettevõtluspädevust arendatakse muude õppetegevuste käigus sellele eraldi tähelepanu pööramata.

Vastustest ilmnis, et uuringus osalenud õpetajad peavad ettevõtluspädevuse arendajana oma rolliks inspireerimist, olles eeskuju ja eestvedaja; õppimise suunamist, olles valikute võimaldaja, arutelude suunaja ning lahenduste leidja; juhendamist, olles suunaja, selgitaja ning toetaja. Lisaks selgus ka ettevõtluspädevuse arendaja rollis kahtlemine.

Õppetöös arendatavad ettevõtluspädevuse alapädevused

Uurimisküsimusele: „Milliseid konkreetseid ettevõtluspädevuse aspekte või alapädevusi õpetajad oma õppetöös õppijates arendavad?“ määratleti Edu ja Tegu ettevõtluspädevuse mudelist (*s.a.*) lähtudes deduktiivse andmeanalüüsi tulemusel neli kategooriat:

enesejuhtimine, sotsiaalsete olukordade lahendamine, väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine ning äriideede elluviimine.

Enesejuhtimine. Intervjuus vastanud õpetajad tõid välja, et nad soovivad õppijates edendada arenguuskumust. Vastajad selgitasid, et vigade tegemine, nende analüüsimine on õppimise osa ja kuulub lahenduste leidmise juurde.

Ma lasen õpilastel teha vigu. Ütlen, et, et vigade tegemine turvalises keskkonnas on lubatud ja selle analüüsimine ja kuidas saab midagi teha, mingeid asju nagu teistmoodi teha. (Kalle)

Õpetajad püüavad endi sõnul julgustada õpilasti proovima uusi asju ning võtma endale väljakutseid. Näitena toodi kunstiõpetuse aines uute materjalide ja tehnikatega töötamist, mida tuleb proovida ja ebaõnnestumise asemel võib hoopis selguda, et sa oled selles väga hea.

Veel tõid vastajad välja autonoomse motivatsiooni. Õpetajad rõhutasid õppijate enda soovi ja huvi tähtsust, näitena toodi motivatsiooni tekkimine järkjärgult töö käigus, koos arusaama ja teatud oskuste omandamisega.

Ta suserdas, ise tahtis juba valmis suserdada, et ei oodanud nagu üldse enam õpetaja juhiseid, et saaks asi ilus ja korrektne, aga laps niimoodi tahtis teha. Ja nendel kahel on siitamaani see säilinud, see on hästi huvitav. Ja tänu nendele, selles klassis, tahavad teised ka teha. (Triinu)

Lisaks nimetasid vastanud õpetajad metatunnetuse olulisust, nad soovivad, et õppijad jälgiksid oma mõtlemist õppimisest.

Need, kes lähevad hurraaga, et tal on juba säde silmis ja et ta teab, mida ta noh, kui on üks loovtöö, et ma juba tean, mida ma tahan teha, onju, et siis on lihtsalt, et hoia päitsid kinni, et nagu, jumala eest põlema selle teemaga nagu ei läheks, väga hullu ei läheks panema. (Helle)

See tähendab vastanute sõnul ka eesmärkide põhjal tegevuspäeva loomist, oma tegevuste eest vastutuse võtmist ning ka tehtud tegevuste hindamist.

Sotsiaalsete olukordade lahendamine. Intervjueeritavad lisasid, et peavad tähtsaks algatamise toetamist. Täpsemalt pidasid vastajad silmas algatusvõimet, tahet midagi organiseerida, näitena toodi klassiürituste ja laatade korraldamist, parandusettepanekute tegemist, oma ideede esitlemist, kaasaráäkimise võimaluse kasutamist.

Ettevõtlikkus areneb kõige paremini reaalse elu situatsioonides, kus õpilane saab ise midagi algatada ja ellu viia. (Mare)

Lisaks tõid vastanud õpetajad välja suhtlemise arendamise. Arengukohtadena mainisid õpetajad suhtlemisjulgust, argumenteerimise kasutamist, viisakat ja lugupidavat käitumist ning oskust kuulata.

Meeskonnatöö ja suhtlemine, see on nagu ikkagi kõige alus, mida klassis just kogu aeg voolime kuni üheksanda klassi lõpuni (Mari).

Intervjueeritavad pidasid oluliseks ka koostöö edendamist. Selgituseks lisati oskust jagada ülesandeid, vastutuse võtmist, korraldamist, organiseerimist, aga ka tehtud töö analüüsimist ning tulemuste hindamist

Et see on ju kogu see tööde jagamine, võrgustik, kuidas see kõik tööle hakkab, seal neil on ju meeskonnas ühisloome, noh, mõni ei suudagi, ongi üksinda. (Signe)

Väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine. Õpetajad pidasid oluliseks arendada õppijate loovust.

See õmblustöö ei tule neil hästi välja, et siis ma palungi neil natuke mõelda, et aga teeme siis sellest defektist nüüd efekti. (Anu)

Õpetajad soodustavad endi sõnul õppijate uudsete ideede genereerimist. Näitena toodi elamute kõrval asuva tühermaa planeerimist, kus lapsed said lähtudes oma huvialadest teha ettepanekuid ala planeerimiseks. Lisati veel lihtsate asjade märkamine, näiteks looduse mustrite (lumehelveste, rehvi jälgedel) joonistamine.

Veel lisasid õpetajad probleemilahenduse oskustega tegelemise. Õpetajad suunavad endi sõnul õppijaid, kui neile midagi ei meeldi, mõtlema lahendusele.

Siis nad ei tulegi minu juurde selle jutuga, et keegi tegi midagi halvasti, vaid tulevad ja ütlevad, et kuulge, et noh, et meile ei sobi see ja see asi. Aga me juba mõtlesime, et nii ja nii võiks seda lahendada. (Tuuli)

Juurde soovitatakse mõelda ka varuplaan, juhaks kui esimene plaan ebaõnnestub.

Õpetajad tegelevad endi sõnul ka planeerimise toetamisega. Näiteks suunatakse õppijaid eesmärgi saavutamiseks läbi mõtlema vajaminevaid tegevusi. Hea planeerimise näitena kirjeldati õpilase loovtööd, kus õpilane ise mõtles välja idee, kirjutas selle üles, tegi juurde visandid, mõtles läbi, kui kaua tal teostuseks aega läheb ja alles siis pöördus õpetaja poole, keda ta endale juhendajaks soovis.

Äriideede elluviimine. Intervjuus osalenud õpetajad peavad tähtsaks õppijate finantskirjaoskuse, täpsemalt rahatarkuse arendamist.

Näiteks siis kui me laatasid ette valmistame, siis me korraldame selliseid arutelusid, et kui palju mingi asi maksab, mis hinnaga seda võiks müüa ja kas me müügiga kasumit ka teenime. Meie muidugi teenime, aga kui arvestada sellega, et osades kodudes panustatakse rohkem, näiteks valmistatakse müügiks 4 kooki, siis selle pere jaoks on see kulu, kõik asjad ju maksavad ja nendele see ei ole tasuv. (Mare)

Õppijaid haritakse vastanute sõnul mõistma raha väärtust, säästmise vajadust, investeerimise põhimõtet ja koostama eelarvet.

Kokkuvõtvalt vormivad intervjuueeritud õpetajad endi sõnul õppetöös õppijate enesejuhtimise, sotsiaalsete olukordade lahendamise, väärtust loova mõtlemise ja lahenduste leidmise ning äriideede elluviimise pädevusi.

Ettevõtluspädevuse arendamiseks kasutatavad meetodid

Uurimisküsimusele: „Kuidas on põhikooli õpetajad oma senistes kogemustes integreerinud ettevõtluspädevuse õppetöösse ja milliseid pedagoogilisi meetodeid nad selleks kasutavad?“ moodustati kolm kateooriat: toetav ja inspireeriv õpetamine, iseseisvuse ja vastutuse kujundamine, praktiline seote ja kogemuste kaudu õppimine.

Toetav ja inspireeriv õpetamine. Põhikooli õpetajad kasutavad endi sõnul ettevõtluspädevuse arendamisel innustamist. Vastajad selgitasid, et innustavad õppijaid tegutsema, selleks mõtlevad nad läbi õpetamise viisid just õpilase vaatest.

Ma mõtlen, et mismoodi õpilased saaksid nagu kõige paremini või kõige parema tulemuse oma õppetegevuseks. (Kalle)

Selgitati, et selline lähenemine teeb õpetaja töö keeruliseks, kuid tulemusena õppija enesealgatuse, soovi ja tahte nägemine on ka õpetaja jaoks nagu teine palgapäev.

Intervjuus osalenud õpetajad tõid välja, et nad julgustavad õppijaid kasutama uusi materjale ja tehnikaid, sest õpetajate sõnul on õppijatel hirm eksimise ja ebaõnnestumise ees.

Ebaõnnestumise hirm, hirm läbikukkumise ees, et see võib nii palju nagu tagasi hoida. (Helle)

Osasid lapsi tuleb õpetajate sõnul lausa sundida, et nad midagi tegema hakkaksid, teistele tuleb vaid esimesed tegevused ja suund kätte näidata.

Õppetöö käigus õpetajad endi sõnul ise sütitavad, näitavad oma olekuga välja, et ülesanne on põnev, kasutavad õppijatega suheldes positiivseid ja julgustavaid lauseid, annavad kohest tagasisidet. Toodi ka välja, et just põhikooli esimeste aastate jooksul on lapsed entusiastlikud, tahavad kõike teha ja ülioluline on entusiasmi hoida.

Lisaks tõid vastajad välja, et kasutavad selgitamist. Õpetajate sõnul tuleb õppijatele selgitada näiteks asjade erinevust, meeskonnatöö toimimise põhimõtteid, rahaväärtuse olemust ja kõike muud.

Hästi palju selgitada, suhtlemiskoostööd, see on nagu hästi-hästi oluline. (Mari)

Intervjuus osalenud õpetajad endi sõnul enne praktiliste tööde tegemist tutvustavad erinevaid töid, arutlevad sisu ja vajalike oskuste üle ja selgitavad mida tegevuste käigus omandatakse.

See ongi põhiline, et kui õpilasel puudub selline nii-öelda sisuline arusaamine, miks ta midagi teeb. (Kalle)

Selgitada tuleb isegi seda, miks õpitakse ja kus õpitud elus vaja võib minna.

Iseseisvuse ja vastutuse kujundamine. Intervjuus osalenud õpetajad tõid välja, et valikute andmisega arendavad nad õppijate otsustusvõimet.

Kui on ülesanne, siis mitte see, et me teeme seda niimoodi, vaid andagi võimalused, aga mis sa arvad, mis on see kõige parem tee selle lahenduseni jõudmiseks. (Helle)

Enne praktiliste tööde tegemist õpetajad endi sõnul kõigepealt tutvustavad õppijatele võimalusi ning seejärel lasevad neil ise valida, millist tööd nad vastavalt õpiväljunditele ja oma eelistustele teha tahavad. Õpetajad kirjeldasid isegi seda, et nad hoiduvad õpilasi midagi teha sundimast, nad ootavad, millal õppija on ise valmis ja asub tegutsema.

Lisaks tõid intervjuueeritavad välja reflekteerimise olulisuse. Kui õpetajad on endi sõnul pakkunud õppijatele uut kogemust, siis peavad nad tähtsaks anda õppijatele aega analüüsiks.

Saab kogemuse, sellega seoses tekivad arusaamised, et kas ja mis toimib, mis ei toimi, kas tema peab midagi oma elus, oma tööprotsessis, õppeprotsessis kuidagi muutma või midagi teistmoodi tegema. (Kalle)

Vastajate sõnul nad suunavad õppijat reflekteerima õppetöö tulemust, koostööd, läbitud etappe ning hindama, kas võetud eesmärk oli jõukohane ja leidma parenduskohti. Samal põhimõttel suunatakse õppijaid analüüsima oma kontrolltööde hindeid ja leidma, mida tuleb veel harjutada, et saada soovitud trimestrihinne.

Intervjuueeritavad nimetasid ühe olulise meetodina kavandamise. Õppijaid suunatakse läbi mõtlema, mis on eesmärk ja kuidas selleni jõuda.

Kui nad siis ise kõigepealt uurivad, hangivad informatsiooni, mõtlevad läbi, siis teevad mingisugused esmased plaanid. (Kalle)

Vastajad rõhutasid, et kogu tööprotsess tuleb õppijatel endal kavandada, luua tegevuskava, koostada eelarve ning võtta vastutus.

Ise valib materjali, ise teeb plaani ja siis ideest teostuseni. (Malle)

Lisaks hõlmab kavandamine õpetajate sõnul ka aja planeerimist. Näitena toodi, et kui õpilane käib lisaks ka muusikakoolis, siis soovitatakse tal valida jõukohane loovtöö. Ka põhikooli lõpetajaid suunatakse planeerima oma jooksvad tööd nii, et eksamiperioodil saaks pühenduda vaid eksamitele.

Praktiline seoste ja kogemuste kaudu õppimine. Õpetajad tõid välja meeskonnatöö olulisuse.

Kuidas läbi saada, läbi rääkida, kes mida teeb, lahendada tööülesandeid, sest lapsed on nii kammitsetud, et nad tihti ei julge isegi grupitöös oma töid jagada, et kes neist on projektijuht ja kes hakkab infot otsima, kes hakkab pärast esinema. (Signe)

Vastanud õpetajate sõnul tekivad meeskonnatöö käigus kõige huvitavamad ja paremad tulemused, järgnevad kokkuvõtted, saadud tulemuste teistele tutvustamine, tagasisidestamine. Näitena toodi klassiürituste korraldamine, kus õpilased muretsevad söögid, katavad laua, valmistavad ette meelelahutuse.

Veel kirjeldati probleemide lahendamise kasutamist õppetöös.

Ja kui asi ei toimi, siis hakkame otsima probleemile lahendust, miks asi ei tööta, miks asi ei toimi ja siis käib selline nii-öelda probleemõppe raamistikus lahenduste leidmine. (Kalle)

Kui õppijad iseseisvalt toimiva lahenduseni jõuavad, annab see hea hakkamasaamise tunde. Lisaks nimetati siia juurde probleemi algosadeks lahti võtmist, kui tervikuna on suur segadus, siis algosade juures võib saabuda selgus. Lisati, et õppijaid, kellel on mingi idee või tunne, et midagi võiks olla teistmoodi, suunatakse otsima lahendusi ja mõtlema, kuidas neid ellu viia.

Intervjueeritavad tõid välja ettevõtluspädevuse õpetamise läbi kogemuse. Õppe käigus tehakse praktilisi asju, kus õpilane saab töö oma käega järgi proovida. Näidetena toodi katseid, märkimise ja mõõtmise ülesandeid, laatade ettevalmistamist, leiva küpsetamist ja harivaid mängu.

Näiteks pakkusin, et kes tahab tulla, tuleb, segab esimese tunni ajal taigna kokku ja kes arvab, et ta ei taha, et teil ei ole seda vaja, et ärgu siis tulgu. Kõik tulid kohale ja kõikides klassis.

Sest kellel leivavormi ei olnud, see sai koolis selle ja kõik olid kohal. (Triinu)

Veel täpsustasid vastanud õpetajad reaalsusega seotud õpikogemust, kus õpetajad endi sõnul käsitlevad õppetöös igapäevaseid situatsioone ning toovad reaalse elu näiteid.

Mida elulisemad probleemid ja ülesanded, seda paremini toimib. Et lapsed ikkagi näevad, et nad ei tee lihtsalt mingit tuima teooriat, et nii kui ma mõtlen mingi ülesande lambist välja, noh, siis saab kohe aru, et tegelikul ei toimi nii hästi. Toimib kui on võimalikult eluline ülesanne, et ongi päris olukord. (Tuuli)

Õppetöös kasutatakse vastajate sõnul õppematerjalina pankade kodulehtedel olevaid kalkulaatoreid, ettevõtlikkuse mängu, rahatarkuse vestluse tegevuskaarte. Näitena lisati, et majandust on seitsmendale klassile hästi lihtne õpetada, sest õppijad on päriselt huvitatud.

Lisaks rääkisid õpetajad seoste loomise taktikast. Uuringus osalenud õpetajate sõnul on ülioluline, et õpilased suudaksid luua seose, loogiliselt mõelda ning rakendada ühes aines õpitut ka teises aines, see aitab kaasa tervikpildi tekkimisele. Näiteks matemaatika tunnis õpitud arvutamist on vaja osata ka tehnoloogiatunnis kasutada.

Noh, matemaatikas ikka protsendi ülesannete puhul üritad igasugustest laenudest, intressidest, järelmaksud, võimalikult palju tuua. Ja raha teemadega kõik maksusüsteemid. Et need üritab ikkagi nagu matemaatikas võimalikult palju hästi elulisi näiteid tuua. (Tuuli)

Kodunduse tunnis nimetati oskust retseptis olevad grammid teisendada milliliitriteks, lisaks juhendavad õpetajad õppijate orienteerumist ütlustes, vanasõnades ja terminoloogias.

Kokkuvõtvalt lõimivad intervjuus osalenud põhikooli õpetajad ettevõtluspädevust õppetöösse toetava ja inspireeriva õpetamisega, tehes seda läbi innustamise, julgustamise, ja selgitamise. Õppijate iseseisvust ja vastutust edendatakse valikuvõimaluste andmise, reflekteerimise ja kavandamisega, meeskonnatöö ning probleemide lahendamine toetab praktilist õpet, lisanduvad seoste loomine ning kogemuste kaudu õppimine.

Arutelu

Magistritöö eesmärk oli välja selgitada põhikooli õpetajate arusaamad oma rollist ettevõtluspädevuse arendamisel, milliseid alapädevusi ja millisel moel nad õppijates edendavad. Edasi käsitletakse olulisemaid uurimistulemusi, töö kitsaskohti, hinnatakse praktilist väärtust ning tehakse ettepanekuid edasisteks uuringuteks.

Esimese uurimisküsimuse eesmärk oli välja selgitada põhikooli õpetajate arusaamad oma rollist ettevõtluspädevuse arendajana. Tulemused osutasid, et õpetajad näevad end ennekõike inspireerijate ja eestvedajatena, kelle kaudu kujuneb õppijates ettevõtlik hoiak ja tegutsemisvalmidus. Silmas peeti õpilaste sütitamist oma eeskujuga, nende motiveerimist ning vajadusel isegi mõtteviisi muutmist. Ka Turner ja Mulholland (2017) sõnul avaldub õpetaja inspireeriv roll eelkõige julgustamises proovida uusi asju, võtta kaalutletud riske, toetada katsetusi ja õppida kogemuslikult. Lisaks emotsionaalsele ajendile mõjutab inspiratsioon otseselt õppija hoiakute ja kavatsuste kujunemist, toetab eneseteadvuse ja isiksuse arengut ning loob aluse ettevõtlikule mõtteviisile (Jones & Matlay, 2011; Sánchez, 2011). Intervjuudes tõid õpetajad esile, et positiivne ja innustav hoiak õpetaja poolt loob soodsa pinnase õpilaste aktiivseks osalemiseks. Kui õpetaja suhtub tegevusse entusiastlikult ja väljendab seda ka kehakeeles, järgivad õpilased tema eeskuju suurema innuga. Sánchez (2011) osutab samuti sellele, et õpetaja võime väljendada entusiasmi ka mitteverbaalselt mõjub õppijatele motiveerivalt ja tugevdab nende sisemist huvi. Nooremas kooliastmes on õpetaja innustav ja julgustav roll võtmetähtsusega, sest õppija enesekindlus ja usk oma loovusesse on veel kujunemata (Arro *et al.*, 2018). Seega võib järeldada, et õpetaja karismaatiline juhtimine ning oskus motiveerida on olulised tegurid ettevõtluspädevuse kujunemisel juba varases eas.

Lisaks tõid õpetajad esile oma rolli õppimise suunajana, pakkudes valikuvõimalusi, toetades iseseisvat mõtlemist ning tegutsedes juhendajatena, kes selgitavad, suunavad ja

toetavad õppijaid nii emotsionaalselt kui praktiliselt. Selline mitmetahuline juhendav lähenemine näitab arusaama õppimisest koostöise protsessina, kus õpetaja roll ei piirdu vaid teadmiste edastamisega. Jones ja Matlay (2011) näevad, et lisaks faktiteadmiste vahendamisele tuleb vormida ka õppija isiksust. Täksi jt (2014) sõnul loob aga õppija ja õpetaja vaheline dünaamiline suhtlus eeldused pädevuste arenguks ning ühtlasi toetab õppija autonoomiat ja eneseregulatsiooni. Samuti näevad Arro jt (2018) õpetajat võtmeisikuna, kelle mõju ulatub õpetamisest kaugemale, olles samaaegselt kaasõppija, mentor, innustaja ja eeskuju, mõjutab ta otseselt õppijate ettevõtlikku hoiakut ja eneseusku.

Teisealt selgus uurimistulemustes ka õpetajate ebakindlus oma rollis ettevõtluspädevuse arendajana. Mitmed osalejad väljendasid kahtlusi oma teadmiste ja oskuste suhtes selles vallas. Leidus ka arvamusi, et ettevõtluspädevuse teadlik käsitlemine on hoopis gümnaasiumi, mitte põhikooli ülesanne. Sama tendents ilmnes ka uurimuses osalemise eeltingimuste täpsustamisel, mil mitmed potentsiaalsed osalejad loobusid, tuues põhjuseks ebapiisava enesekindluse teema käsitlemisel. Ometi rõhutab Teearu (2023), et õpetajalt oodatakse teadlikku, kavakindlat ja katkematut üldpädevuste, sealhulgas ettevõtluspädevuse toetamist kogu haridustee jooksul. Seega on oluline luua toetav raamistik, mis aitab õpetajal selles rollis enesekindlust suurendada. See tähendab professionaalse toe ja sihipäraste täiendkoolituste pakkumist. Veelgi enam, toetada tuleb ka koolijuhte, kellel on Ruskovaara jt. (2016) järgi kandev roll ettevõtlikkuse edendamisel, sest nad vastutavad organisatsioonikultuuri ja õppekava kujundamise, koostöövõrgustike loomise ja ettevõtlikku õpikeskkonna edendamise eest. Õpetajate professionaalne areng ettevõtluspädevuse vallas peab olema süsteemne ning toetuma koolikultuurile, kus väärtustatakse loovust, algatusvõimet ja õppimisega kaasnevat julget katsetamist.

Teise uurimisküsimuse „Milliseid konkreetseid ettevõtluspädevuse aspekte või alapädevusi õpetajad oma õppetöös õppijates arendavad?“ vastuseks saadi, et õpetajad käsitlevad oma õppetöös kõiki Edu ja Tegu ettevõtluspädevuse mudelis (*s.a.*) toodud valdkondi: enesejuhtimine, sotsiaalsete olukordade lahendamine, väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine, äriideede elluviimine. Siiski ilmnes, et viimane valdkond- äriideede elluviimise oli esindatud piiratumalt. Vastustest tõusis esile finantskirjaoskuse arendamine, mida edendatakse eelkõige matemaikatundides, kuid üha enam ka teiste ainete ja kooliürituste kaudu rahatarkuse kontekstis. Aruteludes keskenduti näiteks raha väärtusele, kulude-tulude suhtele, asjade maksumusele, tasuvusele ning isikliku eelarve koostamisele. Samas jäid selles valdkonnas esindamata ärivõimaluste avastamine ja keskkonna mõistmine, mis viitab sellele, et õpetajate tegevus tugineb ettevõtlusõppe laiale käsitlemisele, kus fookus on

praktilisel, igapäevaeluga seotud ettevõtlikkusel, mitte kitsalt äritegevusega seotud aspektidel (Blenker *et al.*, 2012). Selline lähenemine on igati ootuspärane, eriti üldhariduse kontekstis, kus eesmärk on toetada õppijate aktiivset hoiakut, algatusvõimet ja iseseisvat mõtlemist ning rõhk on õppijate igapäevaelulise ettevõtlikkuse toetamisel (Arro *et al.*, 2018; Blenker *et al.*, 2012; Lackéus, 2015). Teiste pädevusvaldkondade tulemustest jäid välja emotsioonidega toimetulek ning eetilisus ja jätkusuutlikkus. See võib viidata, et need teemad ei ole õpetajate teadlikus fookuses või neid ei seostata otseselt ettevõtluuspädevuse arendamisega, kuigi ettevõtliku hoiakuga on need tihedalt seotud. Selline lünk osutab võimalusele tugevdada õpetajate teadlikkust ettevõtluuspädevuse terviklikust käsitlusest ning pakkuda tuge, et integreerida ka vähem nähtavad, kuid olulised alapädevused senisest selgemini õppetöösse.

Kolmanda uurimisküsimuse „Kuidas on põhikooli õpetajad oma senistes kogemustes integreerinud ettevõtluuspädevuse õppetöösse ja milliseid pedagoogilisi meetodeid nad selleks kasutavad?“ tulemused näitasid, et õpetajad rakendavad õpetamisel toetavat ja inspireerivat lähenemist, kasutades innustamist, julgustamist ning selgitamist. Nende meetoditega toetatakse õppijate eneseusku ja aktiivset osalust. Ka Lackéus (2015) rõhutab, et õpetaja üks olulisemaid rolle on julgustada õppijaid algatust võtma, katsetama ning õppima vigadest, sest just selline lähenemine suurendab õppijate motivatsiooni ja arendab turvalises keskkonnas nende kriitilist mõtlemist ning oskust lahendada probleeme. Ettevõtlikkuse suurendamiseks peaks õppetöö fookus olema praktilistel tegevustel, mille kaudu luuakse väärtust (Lackéus, 2015). Uuringus osalenud õpetajad tõid välja, et nad planeerivad õppetööd lähtudes õppijate parimate tulemuste saavutamise võimalustest, isegi kui see muudab õpetaja töö keerukamaks. Malleus jt (2021) rõhutavad, et hooliv suhtumine ja kaalutletud pedagoogilised valikud toetavad ettevõtlikkuse arengut. Seetõttu tuleb õpikeskkonda kohandada vastavalt õppijate tasemele, võimaldamaks neile aktiivset osalemist õppeprotsessis (Arro *et al.*, 2018; Lackéus, 2015). Ka õpetajad märkisid, et sellise lähenemise tulemusena on märgata õppijate suurenenud enesealgatust, motivatsiooni ja tegutsemistahet.

Uuringust selgus ka, et õpetajad kujundavad õppijate iseseisvust ja vastutust, andes neile valikuvõimalusi ning suunates reflekteerima ja tegevusi kavandama. Ka Turner ja Mulholland (2017) rõhutavad, et katsetamise ja riskide võtmise arendab õppijate enesekindlust ja analüüsivõimet ning õpetajal on julgustaja roll. Refleksioon toetab õpieesmärkide saavutamist (Täks, 2015), kavandamise käigus aga õpitakse eesmärke seadma, aega ja tegevusi planeerima, koostama eelarvet ning võtma vastutust. Turner ja Mulholland (2017) sõnul peakski ettevõtluõpe toetama õppijate iseseisvat arengujuhtimist.

Lisaks tõid õpetajad esile, et olulisel kohal on praktiline, kogemuste ja seoste kaudu õppimine. See kattub teadmisega, et õppetöös tuleb rakendada meeskonnatööd, probleemide lahendamist ning reaalse eluga seotud ülesandeid, mis arendavad õppijate loovat mõtlemist, sotsiaalseid oskusi ja võimet väärtust luua (Arro *et al.*, 2018; Lackéus, 2020; Täks, 2015). Õppimine muutub tähenduslikuks, kui õpilased saavad tegutseda ise, katsetada, eksida ning seejuures kogeda väljastpoolt tulevat tagasisidet ja toetust (Lackéus, 2020). Näidetena tõid õpetajad praktilisi tegevusi, nagu mõõtmised, laatade ettevalmistamine, leiva küpsetamine ning rahatarkuse mängude kasutamine.

Õpetajate vastustest kõlas muuhulgas, et majandus- ja rahatarkuse teemad on õppijate seas populaarsed, sest need on elulised ja praktilised. Eriti innukad ja avatud on õpetajate sõnul nooremad õpilased, mistõttu on just algkool sobivaim aeg ettevõtlikkuse kujundamiseks. Seda seisukohta toetavad ka Arro jt (2018) ja Lackéus (2015), kelle järgi peaks ettevõtlikkuse arendamine algama algkoolis, sest Hiimäe-Metsara jt (2021) sõnul muutub hilisemas kooliastmes hoiakute mõjutamine keerulisemaks. Tsoli ja Babalis (2021) leiavad, et ettevõtlus peaks olema koolides ametlik osa õppekavast, selleks on vaja õpetajate, koolijuhtide ja riigi koostööd. Uurimuse autor nõustub selle vaatega, intervjueeritavate taustaandmed (vt tabel 1) näitavad, et hetkel on õpe koolides väga erinevalt korraldatud, kuid ettevõtlusõpe peaks olema kõigile võrdselt kättesaadav. Iseseisev ettevõtlusaine peaks autori arvates käsitlema kõiki ettevõtluspädevuse osaoskusi, et õpilased saaksid aru, millest ettevõtlikkus koosneb ja kuidas seda endas arendada saab.

Kokkuvõtvalt selgitas uurimus põhikooli õpetajate arusaamu ettevõtluspädevuse arendamisest. Selgus, et õpetajad näevad end inspireerijate ja juhendajatena, kelle roll on toetada õppijate ettevõtlikku hoiakut, eneseusku ja loovust. Õppetöös käsitleti peaaegu kõiki ettevõtluspädevuse alapädevusi ning kasutati praktilisi, elulähedasi ja toetavaid õpetamismeetodeid. Samas ilmnes ka õpetajate ebakindlus ettevõtluspädevusega seotud teadmistes, mis viitab vajadusele süsteemse toetuse ja koolituste järele. Uuring rõhutab, et ettevõtlikkuse arendamine peab algama varases kooliastmes ning vajab ühtset ja teadlikku lähenemist.

Käesoleval uurimistööl on mitmeid piiranguid, mida tuleb tulemuste tõlgendamisel arvestada. Esiteks keskendus uuring põhikooli õpetajate kogemustele ettevõtluspädevuse lõimimisel, valimisse kuulumise kriteeriumiks oli töötamine põhikooli õpetajana. Valimi koostamisel tugineti koolide avalikele kodulehtedele, kus õpetajate õpetatavad ained polnud täielikult täpsustatud. Andmekogumise käigus selgus, et mõned osalenud õpetajad andsid lisaks teistele ainetundidele ka ettevõtluse ainet. Seega võib oletada, et need õpetajad olid

keskmisest põhikooli õpetajast teadlikumad. Teemaga rohkem kursis olnud õpetajad võisid rakendada sobivaid meetodeid teadlikult, teised võisid neid aga kasutada intuiitiivselt, ettevõtluspädevuse raamistikku tegelikult tundmata. Teiseks polnud autoril intervjuude käigus alati võimalik kindlalt eristada, kas vastajad rääkisid õpetamisest just ettevõtluspädevuse kontekstis või üldises tähenduses. Nagu Laherand (2008) märgib, võib intervjuude puhul esineda oht, et vastajad püüavad anda sotsiaalselt soovitavaid ehk küsija ootustele vastavaid vastuseid. Samas osutab Laherand (2008) ka sellele, et inimeste mõistmise ja tõlgendamise võimed on erinevad. Seda arvestades tuleb märkida, et andmete tõlgendamist võis mõjutada uurija piiratud kogemus kvalitatiivsete intervjuude läbiviimisel ja analüüsimisel. Kolmandaks ei saa siinse uuringu tulemusi laiendada kogu õpetajaskonnale, kuna tegemist oli kvalitatiivse uurimusega, siiski võimaldab see käsitlus Laheranna (2008) sõnul süvitsi mõista osalejate kogemusi ja arusaamu vähe uuritud valdkonnas.

Piirangutest hoolimata peitub töö praktiline väärtus selles, et tulemused annavad põhikooli õpetajatele ja koolijuhtidele lisateadmisi ettevõtluspädevuse lõimimise võimalustest õppetöös. Uurimus toob esile pedagoogilised õpetamisviisid, mis toetavad ettevõtlikkuse arendamist, teisalt aitab paremini mõista ka neid tegureid, mis võivad seda protsessi koolikeskkonnas takistada. Töö tulemusi saab kasutada koolisiseste arutelude ja arendusprotsesside alusmaterjalina, toetades sel moel õpetajate professionaalset arengut ja ettevõtlikkust soodustava õpikeskkonna kujundamist.

Autori arvates tasub järgmisena uurida õpilaste vaadet, seda kuidas õppijad ise tajuvad ettevõtluspädevuse kujunemist ning millised tegevused toetavad nende motivatsiooni ja ettevõtlikkust kõige enam.

Tänu sõnad

Täna uuringus osalenud põhikooli õpetajaid. Täna magistritöö juhendajat.

Autorluse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Talvi Allik

12.05.2025

Kasutatud kirjandus

- Aarna, O., Riitsalu, L., & Venesaar, U. (2021). Financial competence as a key competence in lifelong learning. A new framework. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 9(2), 155-183.
- Alanurm, K., Arro, G., Jaani, J., Goldberg, K., Henno, I., Holm, D.-L., Kivisild, K., Malleus, E., Metsatalu, E., Müil, E., Olvik, A., Tikerperi, M.-L., & Vodja, E. (2018). *Põhikooli valikõppeaine "Ettevõtlusõpetus"*. https://oppekava.ee/wp-content/uploads/2018/10/Pohikooli_valikoppeaine_Ettevotlusopetus_2018.pdf
- Alumäe, T., & Tilk, O., & Asadullah. (2019). Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech. arXiv preprint arXiv:1901.03601.
- Arro, G., Jaani, J., Loogma, K., Malleus, E., Titov, E., Toding, M., Täks, M., & Venesaar, U. (2018). Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe süsteemne arendamine Eestis. *Edu ja Tegu*, 29, 23-53.
- Baum, J. R., & Locke, E. A. (2004). The relationship of entrepreneurial traits, skill, and motivation to subsequent venture growth. *Journal of applied psychology*, 89(4), 587.
- Blackwell, L. S., Trzesniewski, K. H., & Dweck, C. S. (2007). Implicit theories of intelligence predict achievement across an adolescent transition: A longitudinal study and an intervention. *Child development*, 78(1), 246-263.
- Blenker, P., Frederiksen, S. H., Korsgaard, S., Müller, S., Neergaard, H., & Thrane, C. (2012). Entrepreneurship as everyday practice: towards a personalized pedagogy of enterprise education. *Industry and Higher Education*, 26(6), 417-430.
- de Haro Rodríguez, G. (2024). Emotional intelligence gives entrepreneurs a competitive advantage. <https://www.ie.edu/insights/articles/emotional-intelligence-gives-entrepreneurs-a-competitive-advantage/>
- DiCicco-Bloom, B., & Crabtree, B. F. (2006). The qualitative research interview. *Medical education*, 40(4), 314-321.
- Dinning, T. M. (2015). Dispelling the myth of how to develop enterprise/entrepreneurship skills in university students: a staff perception study. *Creative Education*, 6(14), 1584-1596.
- Doody, O., & Noonan, M. (2013). Preparing and conducting interviews to collect data. *Nurse researcher*, 20(5).
- Eisenschmidt, E., Raudsaar, M., & Venesaar, U. (2018). Ettevõtlikkus ja ettevõtlusõpe. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 6(2), 1–11.

- Elenurm, T., Loogma, K., Ohlau, A., Peterson, B., Rekkor, S., Rungi, M., Tambur, M., Taru, M., Õunapuu, T., & Zimmermann, M. (2020). Ettevõtlusõppe mõju üldhariduses: Uuringuraport 2020. *Ettevõtlusõppe programm Edu ja Tegu*.
https://ettevotlusope.edu.ee/wp-content/uploads/2021/08/Uuringuraport-2020_final.pdf
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of advanced nursing*, 62(1), 107-115.
- Ememe, O. N., Ezeh, S. C., & Ekemezie, C. A. (2013). The role of head-teacher in the development of entrepreneurship education in primary schools. *Academic Research International*, 4(1), 242.
- Etikan, I., Musa, S. A., & Alkassim, R. S. (2016). Comparison of convenience sampling and purposive sampling. *American journal of theoretical and applied statistics*, 5(1), 1-4.
- Ettevõtlik Kool. (s.a.). Külastatud aadressil <https://evkool.ee/>
- Ettevõtlusküla. (s.a.). Külastatud aadressil <https://ettevotluskyla.ee/>
- Ettevõtlus- ja karjääriõppe programm Edu ja Tegu. (s.a.). Külastatud aadressil <https://ettevotlusope.edu.ee/>
- Euroopa Parlament ja Nõukogu (2018). Nõukogu soovitus elukestva õppe võtmepädevuste kohta. *Euroopa Liidu Teataja*, C 189, 1–13. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=FR](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=FR)
- Euroopa Parlament ja Nõukogu (2006). Võtmepädevuste kohta elukestvas õppes. *Euroopa Liidu Teataja* 2006, 962, EÜ. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=DA>
- Fayolle, A., & Gailly, B. (2008). From craft to science: Teaching models and learning processes in entrepreneurship education. *Journal of European industrial training*, 32(7), 569-593.
- Fisher, J. L., & Koch, J. V. (2008). *Born, Not Made: The Entrepreneurial Personality*. Bloomsbury Publishing USA.
- Haridus- ja Teadusministeerium. (2021). Haridusvaldkonna arengukava 2035. Kinnitatud 11.11.2021.
[file:///C:/Users/Kasutaja/Downloads/1._haridusvaldkonna_arengukava_2035_kinnitatud_11.11.21%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Kasutaja/Downloads/1._haridusvaldkonna_arengukava_2035_kinnitatud_11.11.21%20(3).pdf)
- Hea teadustava (2017). <https://www.eetika.ee/et/eesti-hea-teadustava>.

- Hiiemäe-Metsara, K., Raudsaar, M., & Uibua, K. (2021). Ettevõtluskirjaoskuse arendamine gümnaasiumis Junior Achievementi ülesannetega. *Estonian Journal of Education/Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 9(2).
- Jones, C., & Matlay, H. (2011). Understanding the heterogeneity of entrepreneurship education: going beyond Gartner. *Education+ Training*, 53(8/9), 692-703.
- Junior Achievement Eesti. (s.a.). *Õpilasfirma*. <https://www.ja.ee/opilasfirma/>
- Kalmus, V., Masso, A., ja Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. Tartu Ülikool. <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kikas, E. (2015). Sissejuhatus üldpädevuste käsitlusse. E. Kikas & A. Toomela (toim.), *Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine* (lk 63–71). Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastus.
- Kirkman, M., Bourne, K., Fisher, J., Johnson, L., & Hammarberg, K. (2014). Gamete donors' expectations and experiences of contact with their donor offspring. *Human Reproduction*, 29(4), 731-738.
- Lackéus, M. (2015). Entrepreneurship in education: What, why, when, how (No. 2015/6). Paris: OECD publishing.
- Lackéus, M. (2020). Comparing the impact of three different experiential approaches to entrepreneurship in education. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 26(5), 937-971.
- Lagerspetz, M. (2023). *Ühiskonna uurimise meetodid: Sissejuhatus ja väljajuhatus*. TLÜ Kirjastus.
- Laherand, M.-L. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Infotrükk.
- Lans, T., Blok, V., & Gulikers, J. (2015). Show me your network and I'll tell you who you are: social competence and social capital of early-stage entrepreneurs. *Entrepreneurship & Regional Development*, 27(7-8), 458-473.
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., & Strömpl, J. (2014). Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool. <http://samm.ut.ee/avaleht>.
- Malleus, E., Arro, G., Mädamürk, K., Kallaste, M., Toding, M., & Venesaar, U. (2021). Ettevõtluspädevuse arendamise ja enesehindamise juhend. Tallinna Ülikool ja TalTech. <https://ettevotlusope.edu.ee/wp-content/uploads/2021/02/ETTEV%C3%95TLUSP%C3%84DEVUSE-ARENDAISE-JA-ENESEHINDAMISE-JUHEND-2021.pdf>
- Mayring, P. (2000). Qualitative Content Analysis. *Forum: Qualitative Social Research*, 1(2).

- Mayring, P. (2004). Qualitative content analysis. *A companion to qualitative research*, 1(2), 159- 176.
- Mkonongwa, L. M. (2018). Competency-based teaching and learning approach towards quality education. Tanzania, Miburani: Dar es salaam University College of Education (DUCE), 12.
- Mwakyobwe, V. E., & Shawa, M. C. (2023). Pedagogical and Assessment Practices towards Competency-based Education in Tanzania Teacher Colleges. *Asian Journal of Education and Social Studies*, 40(2), 1-12.
- Nabi, G., Liñán, F., Fayolle, A., Krueger, N., & Walmsley, A. (2017). The impact of entrepreneurship education in higher education: A systematic review and research agenda. *Academy of management learning & education*, 16(2), 277-299.
- Pedaste, M. (2020). Üldpädevused gümnaasiumis.
https://haridus.ut.ee/sites/default/files/2022-01/uldpadevused_gumnaasiumis.pdf
- Põhikooli riiklik õppekava (2011). Riigi Teataja I, 01, 17.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020?leiaKehtiv>
- Pärna, O. (2016). Töö ja oskused 2025. Sihtasutus kutsekoda. Külalstatud aadressil
<https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2016/04/Tulevikutrendid-1.pdf>
- Raappana, A., & Pihkala, T. (2024). Three explanations for the development of adolescents' entrepreneurial potential. *International Journal of Educational Research*, 123, 102272.
- Ruskovaara, E., Hämäläinen, M., & Pihkala, T. (2016). HEAD teachers managing entrepreneurship education—Empirical evidence from general education. *Teaching and Teacher Education*, 55, 155-164.
- Sánchez, J. C. (2011). University training for entrepreneurial competencies: Its impact on intention of venture creation. *International entrepreneurship and management journal*, 7, 239-254.
- Segal, G., Borgia, D., & Schoenfeld, J. (2005). The motivation to become an entrepreneur. *International journal of Entrepreneurial Behavior & research*, 11(1), 42-57.
- Teearu, G. (2023, september 5). Ettevõtluspädevust saab arendada nii luulet analüüsidest kui ka õmblusmasinat seadistades. *Õpetajate Leht*.
<https://opleht.ee/2023/09/ettevotluspadevust-saab-arendada-nii-luulet-analuusides-kui-ka-omblusmasinat-seadistades/>

- Tsoli, K., & Babalis, T. (2021). Innovation, entrepreneurial skills and ethics: the impact of a pilot program on students in European Union aged 13-15. *Psychology, 12*(9), 1364-1378.
- Turner, J., & Mulholland, G. (2017). Enterprise education: towards a framework for effective engagement with the learners of today. *Journal of Management Development, 36*(6), 801-816.
- Täks, M. (2015). *Engineering students' experiences of entrepreneurship education. A qualitative approach*. Doctoral diss., University of Tartu. [http://dspace. ut. ee/handle/10062/45901](http://dspace.ut.ee/handle/10062/45901).
- Täks, M., Tynjälä, P., Toding, M., Kukemelk, H., & Venesaar, U. (2014). Engineering students' experiences in studying entrepreneurship. *Journal of engineering education, 103*(4), 573-598.
- Venesaar, U., Täks, M., Arro, G., Malleus, E., Loogma, K., Mädamürk, K., Titov, E., & Toding, M. (2018). Ettevõtluspädevuse mudel ettevõtlusõppe arendamise alusena. *Estonian Journal of Education/Eesti Haridusteaduste Ajakiri, 6*(2).
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf?sequence=1
- Äriseadustik. (2023, 6. juuli). *Riigi Teataja*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/106072023131>

Lisa 1. Ettevõtluspädevus põhikoolis- kutse uuringus osalemiseks

Tere

Olen Tartu Ülikooli käsitöö, kodunduse ja ettevõtluse õpetaja magistriõppe teise kursuse tudeng Talvi Allik ja kirjutan magistritööd teemal „Põhikooli õpetajate arusaamad ettevõtluspädevuse arendamisest ainetundides“. Kuna ettevõtluspädevus on üks üldpädevustest, on minu uurimise eesmärk välja selgitada Eesti põhikooli õpetajate arusaamad ning kogemused noorte ettevõtlikkuse arendamisel.

Sellega seoses otsin intervjuueeritavaid, kes on nõus minuga oma kogemusi jagama. Intervjuu toimub õpetajale sobival ajal, orienteeruvalt kulub intervjuuks aega 30 minutit. Intervjuu viin läbi veebi vahendusel, zoomi keskkonnas. Uuringus osalejatele tagan konfidentsiaalsuse, vastajate nimed asendan pseudonüümidega ja tulemusi esitan üldistatud kujul. Saadud andmeid kasutan oma magistritöö kirjutamisel.

Uurimuses osalemiseks palun kirjuta meilile talvi.allik@ut.ee

Palun edasta kiri ka oma kooli õpetajatele! Osalemishuvi korral palun õpetajatel minuga ühendust võtta allpool kirjas olevate kontaktide kaudu.

Tänades

Talvi Allik

[Talvi.allik@ut.ee](mailto:talvi.allik@ut.ee)

Tel. 51920553

Lisa 2. Intervjuu kava

Taustainfo

1. Mis aine õpetaja sa oled?
2. Kui kaua sa oled õpetajana töötanud?
3. Millised on sinu kokkupuuted ettevõtlusega?
4. Kas sa oled osalenud mõnel ettevõtlusteemalisel koolitusel? Millisel?

Põhikooli õpetaja arusaam oma rollist ettevõtluspädevuse arendajana (1UK)

1. Mis on sinu arvates ettevõtlikkus? Palun too näiteid.
2. Kuidas sinu hinnangul noortes ettevõtlikkus kujuneb?
3. Milliseid külgi tuleb noortes teadlikult arendada, et toetada ettevõtlikkuse arengut? Palun selgitage.
4. Kellel või millel on sinu arvates kõige olulisem roll noorte ettevõtlikkuse kujundamisel?
5. Mida sinu arvates saab teha põhikool noorte ettevõtlikkuse kujundamisel? Palun too näiteid.
6. Kuidas sa näed õpetaja rolli noorte ettevõtlikkuse kujundamisel. Palun too näiteid.

Ettevõtluspädevuse aspektid ja alapädevused, mida õpetajad õppetöös õppijates arendavad (2UK)

1. Kuidas on ettevõtluse õpetamine teie koolis korraldatud?
2. Too palun näiteid, kuidas teie koolis noortes ettevõtlikkust arendatakse?
3. Milliseid ettevõtlikkuse aspekte pead kõige olulisemaks oma õpetatavas aines? Palun too näiteid.
4. Milliseid ettevõtlikkust arendavaid külgi sa oma õppeaines toetad? Palun too näiteid.

Õpetajate meetodid ettevõtluspädevuse õppetöösse integreerimisel (3UK)

1. Kuidas sa oma igapäevases õppetöös arendad õppijate ettevõtluspädevust? Palun too näiteid.
2. Milliseid abivahendeid sa ettevõtlikkuse kujundamisel õppetöös kasutad?
3. Milliseid meetodeid pead sa ettevõtlikkuse kujundamisel kõige tõhusamaks? Palun põhjenda.
4. Millised meetodid on sinu arvates kõige vähem tõhusad? Palun põhjenda.
5. Milliseid takistusi oled märganud ettevõtlikkuse arendamisel?
6. Kuidas sinu kogemuste põhjal ettevõtlikkuse arengut hinnatakse? Kas ja millisel viisil hindad ettevõtlikkuse arengut oma õppeaines?

Mida sa soovid veel ettevõtlikkuse kujundamise kohta lisada või esile tuua?

Lisa 3. Kodeerimise näide

KALLE

Noh, kui minna ja seista peegli ette, siis saab vastuse sealt tõenäoliselt. Õpetajal on, ma arvan, väga suur roll selleks, et toetada õpilase ettevõtlikkust, ettevõtlikkuse nagu siis kujunemist või ettevõtlikkuse pädevuse arenemist, et ma arvan, et õpetaja oma isiksusega suudab väga palju motiveerida ja, ja inspireerida noori tegutsema.

SPEAKER_01

Mida sinu arvates saab teha põhikool noorte ettevõtlikkuse kujundamisel? Ja palun too näiteid ka.

KALLE

Noh, ma arvan, et õppekavas, noh, oleneb jällegi, tõenäoliselt õppeainest, eks ju, aga tehnoloogia õpetuse õppeaines kindlasti on selline. Valikute võimalus, et õpilased saavad nagu valida, milliseid tegevusi nad ellu viivad. Et see õpetajapoolne pakkumine, et õpilane saab valida, mida ta teha tahab parasjagu, mis on siis vastavalt ka nendele õpiväljunditele vastavalt. Ma arvan, see on üks osa. Kindlasti siukeseid grupis tehtavaid töid, et õpivad mingisugust, ütleme siis, koos toimetama mingisuguse projekti kallal, jagama ülesandeid, võtma vastutust, korraldama, organiseerima ja siis analüüsima lõpuks oma, oma tulemust ja koostöö tegevust. Aga näited. Ma võib-olla siis oma nagu praktikast tuua näiteid, et ma olen siin andnud teha mingisuguseid ülesandeid. Rühma peal on nad siis kas kahekesi või kolmekesi, on nad seal mingid, mingid sõiduriistad või siis leida mingisugune ülesanne, sellele leida lahendus, vaadata Internetist mingeid variante, teha mingisugune plaan, ma olen rakendanud seda nii-öelda disainiprotsessi mudelit. Kui nad siis ise nagu kõigepealt uurivad, hangivad informatsiooni, mõtlevad läbi, siis teevad mingisugused esmased plaanid, arutavad seda, esitlevad seda ja siis lähevad nii-öelda selle toote siis disainimise juurde, loovad mingi esmase, esmase mudeli, hakkavad seda katsetama. Ja, ja siis katsetusele ilmnevad probleeme, lahendavad ja siis lõpuks tuleb mingisugune, mingi lõplik lahendus siis sellele nii-öelda tööle.

RQ1-1

RQ1-2

RQ1-2

Category system					
	RQ1-1: õpetaja eeskujuna				
	RQ1-2: õpetaja valikuvõimaluste pakkujana				
	RQ1-3: õpetaja suunajana				
	RQ1-4: õpetaja selgitajana				
	RQ1-5: õpetaja toetajana				
	RQ1-6: õpetaja tagasisidestajana				
	RQ1-7: õpetaja probleemide lahendajana				

Lisa 4. Koodipuu

	Kategooriad	Koodid
Kuidas määratlevad põhikooli õpetajad oma rolli ettevõtluspädevuse arendajana õppetöös?	Inspireerimine	Õpetaja eeskujuna Õpetaja eeskujuna
	Õppimise suunamine	Õpetaja valikute võimaldajana Õpetaja arutelude suunajana Õpetaja lahenduste leidjana
	Juhendamine	Õpetaja selgitajana Õpetaja suunajana Õpetaja toetajana
	Ettevõtluspädevuse arendaja rollis kahtlemine	Ettevõtluspädevuse arendaja rollis kahtlemine
Milliseid konkreetseid ettevõtluspädevuse aspekte või alapädevusi õpetajad oma õppetöös õppijates arendavad?	Enesejuhtimine	Arenguuskumus Autonoomne motivatsioon Metatunnetus
	Sotsiaalsete olukordade lahendamine	Algatamine Suhtlemine Koostöö
	Väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine	Loovus Probleemilahendus Planeerimine
	Äriideede elluviimine	Finantskirjaoskus
Kuidas on põhikooli õpetajad oma senistes kogemustes integreerinud ettevõtluspädevuse õppetöösse ja milliseid pedagoogilisi meetodeid nad selleks kasutavad?	Toetav ja inspireeriv õpetamine	Innustamine Julgustamine Selgitamine
	Iseseisvuse ja vastutuse kujundamine	Valikute andmine Reflekteerimine Kavandamine
	Praktiline seoste ja kogemuste kaudu õppimine	Meeskonnatöö Probleemide lahendamine Kogemus Seoste loomine

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Talvi Allik,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Põhikooli õpetajate arusaamad ettevõtlushpädevuse arendamisest ainetundides“, mille juhendaja on Andres Rõigas, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Talvi Allik

12.05.2025